Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

FORTIDS VEJE

HISTORISK LÆSNING

En engelsk Tank slaar selv Bro over en Tankfælde.

REDAKTION HAL KOCH

Spionage - et ældgammelt Vaaben. — Da Tanken om et forenet Norden blev søgt realiseret ved et politisk Skaktræk. — En svensk Eventyrer fra det 17. Aarhundrede — m. m.

DET DANSKE FORLAG

»FORTIDS VEJE« 5. AARGANG NR. 2 - DECEMBER 1946

ANSGAR — HANS VÆRK OG VÆSEN

Af sognepræst, cand. theol. *Peter Riemann.*

De kender ham! Alle danske ved, at det var ham, som bragte kristendom til Danmark. Rundt om paa vore vægge hænger Dalsgaards maleri: Ansgar døber, som med sine højtidelige lange, hvidklædte skikkelser, milde ansigter og hele fredfyldte aand har givet os indtryk af den stilfærdighed, vi uvilkaarligt fornemmer ved hans navn.

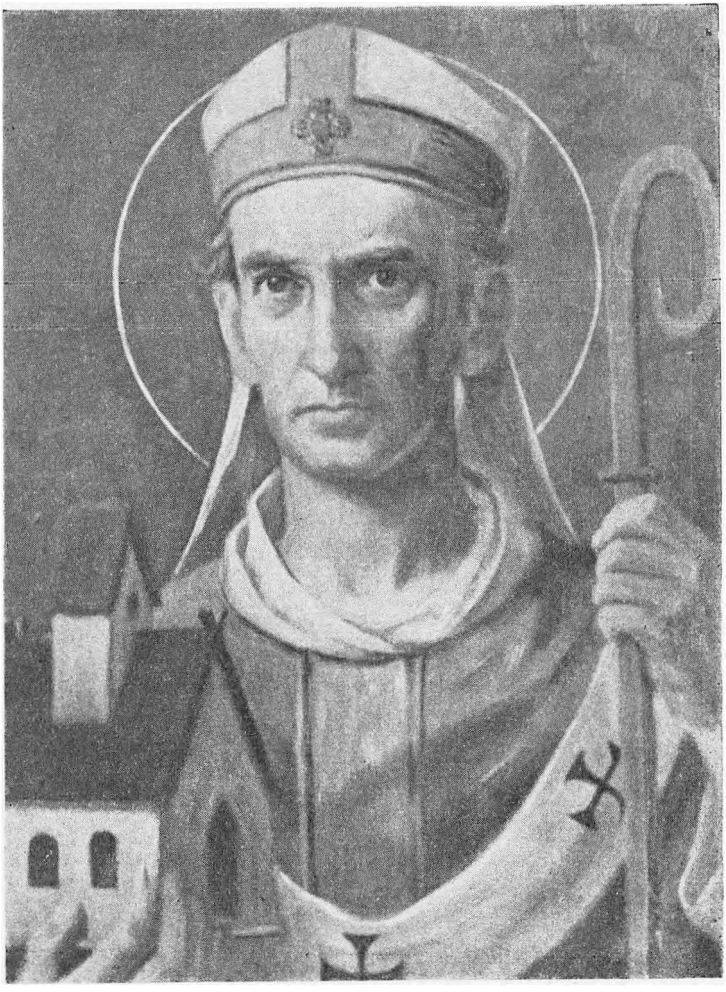
Var han nu saadan? Er det historiens sandhed, Dalsgaard har fortalt os, eller er det folkets digtning om ham gennem de mange aar, der er gaaet siden han levede? — Der er meget, der tyder paa det første. Hans levned er fortalt af hans ven og følgesvend, Rimbert, og det viser os en i sandhed ydmyg og sagtmodig mand. Det maatte han selvfølgelig ogsaa være, hvis han skulde forkynde kristendom og havde forstaaet den til bunds. Og sammenlignet med kristne missionærer andetsteds som Bonifacius i Tyskland eller Olav Tryggveson i Norge er der ingen tvivl om, at han er den mest tiltalende. — Men alligevel! Det har ikke bare været sagte mod og blide ord, som har været Ansgar. Jeg er sikker paa, at han har været helt fri for mindreværdskomplexer overfor mennesker. Nok overfor Gud, men det er en anden sag. Han har aldrig tvivlet om sin ret til at tale med. Og handle kunde han. Kaldte man fra Danmark, drog han derhen trods »den barbariske grusomhed, der gør, at alle skyer det folk«, som den gamle historieskriver Adam af Bremen siger. Og var der brug

for ham i Sverige, tøvede han end mindre. Brændte man hans kirke, kloster og hele byen, flygtede han uden overtøj og med kirkens relikvier i armene, og tog man hans ejendom fra ham, begyndte han forfra. Ja, han græd nok ved det. Det vilde han gerne, og bad ofte Gud om at kunne, for en synder var han, som enhver der er født af en kvinde, og havde derfor nok at græde over. Men det gjorde selv vikinger; det er ingen skam at have dybe følelser. Og det kan staa aldeles fast, at Ansgar havde aldrig faaet hold i de danske og svenske vikinger, hvis han havde været et hængehoved eller et døgenigt.

Han var ivrig. Glødende ivrig for den sag, han var blevet kaldet til. Noget af den samme Nidkærhed, som brændte hos Paulus maa have glødet hos ham. Naar hans levned priser hans forgænger i missionen blandt Danskerne for hans energi og interesse i sagen, kan vi være sikre paa, at Ansgar ikke har været mindre ivrig. Det blev hans livs opgave at bringe evangeliet til »det grummeste af alle folkefærd, nemlig Danerne« og han rygtede sit hverv og bar dets byrder til det sidste.

Inddeling.

Hans gerning falder naturligt i 3 afsnit: Hans virksomhed som ærkebiskop i Hamborg, dernæst hans missionsarbejde i Sverige og til sidst det i Danmark. Vi vil her betragte hver enkelt afsnit for sig, idet vi dog samtidig husker paa, at de i Ansgars liv ikke har været adskilte, men alle tre ting har beskæftiget ham lige fra hans kaldelse. Men det er lettere at faa rigtig hold paa, hvad det var, han lavede, og hvordan han lavede det, naar vi gaar frem paa denne maade. Men først maa vi se lidt paa, hvordan landet i det hele laa, da Ansgar begyndte at virke.

Ansgar efter Maleri.

Tiden og landet.

De nordiske folk havde i den hidtidige verdenshistorie levet helt for sig selv. Vel havde der været forbindelse med Romerriget i tiderne forud for ca. 800, da købmænd havde bragt romerske jernvarer til Nordboerne og faaet skind og rav i stedet. Men først nu bliver forbindelsen af mere livlig og derfor ogsaa aandelig art. Den katolske kirke havde optaget adskilligt af det styrtede Romerriges aand i sig, dets organisation og sans for lov og ret. Og i denne faste rustning var den nu ved at underlægge sig Europa. Kloster efter kloster grundlagdes, stifter og sogne oprettedes, og bisper og præster udnævntes. Og med en lang række fremragende mænd paa pavestolen lykkedes dette kultiveringsarbejde mellem de vilde germanske folk bedre og bedre. Og nu var turen kommet til Nordboerne.

Forberedelserne var gjort af købmændene, som byggede forbindelser op ogsaa mellem disse fjerntboende folk. Paa deres smaa skuder, som paa ruller kunde drages over land, vovede de sig frem overalt. Op ad floderne langt ind i landene og langs kysterne hele Østersøen og de danske øer rundt. Og paa særlig vigtige forbindelsespunkter og paa steder, som laa tilstrækkeligt betryggede for uvejr og vikinger, blomstrede handelsbyer frem: I Holland ved Rhinen *Dorstad,* ved Slien *Hedeby og* i Mälaren *Birka* [1]). I disse byer med den stadige trafik og stærke røre af mange mennesker var der særlig mulighed for at faa ogsaa et kristent ord indført.

Og selv om vikingerne jo ikke just kom for at handle og købslaa — og det gjorde de afgjort ikke — saa har det dog været uundgaaeligt, at de ogsaa er blevet opmærk-

[1]) Om et besøg i denne by i vore dage er der fortalt i Ad Fortids Veje, III (1944—45), s. 265—73.

samme paa den kultur, som var forudsætningen for, at der overhovedet var bytte for dem at røve. Det har ikke bare været døde kroppe og nedbrændte ruiner, de har set paa de franske kyster.

I dette brogede tidsskifte med den mærkelige blanding af krigerske og fredelige berøringer mellem folkene, med snart grufulde snart storslaaede udslag af menneskelig handlen er det, Ansgar lever.

Munken og ærkebiskoppen.

Han maa være født ca. 801. Fem aar gammel blev han af sin fromme moder sat i kloster hos Benediktinerne i Corbie i Nordfrankrig. Her voksede han til og lagde pædagogiske evner for dagen, saa han blev »scholasticus«, lærer for klosterets børneskole. Og da Corbie grundede et nyt kloster i Tyskland ved Weser, som kaldtes Ny Korvej, var Ansgar blandt de munke, som flyttedes herhen, maaske fordi han kunde eller i det mindste hurtigt kunde lære det sachsiske folkemaal, som de drenge, han nu fik i skole, forstod.

Ogsaa i sit øvrige klosterliv udmærkede han sig, saa det faldt naturligt, at hans abbed, Vale, valgte ham, da kejser Ludvig d. Fromme i 826 kom og spurgte efter en munk, som var villig og havde evner til at følge den danske kong Harald hjem til Danmark og der præke om den milde Krist for de vilde Daner. Ansgar afgjorde sagen med sin gud og sin samvittighed, og siden hverken tvivlede han eller lod sig snakke fra det, men fortsatte løbet til enden.

Det var ikke første gang, man havde forsøgt at bringe kristendom til vore fædre. Ca. 100 aar forinden havde Englænderen Willibrord, Frisernes apostel, foretaget en rejse til Danmark, men mere end rejsen blev det heller ikke til.

Og synderlig større udbytte kom der ikke med Ebo af Rheims' udflugt i 823, trods det, at han havde baade kejserens og pavens velsignelse bag sig. Ebo »brændte af from iver for hedningernes frelse«, og da han var en fornem ærkebiskop, lykkedes det ham paa en fransk rigsforsamling at faa kejseren interesseret i missionen blandt Danskerne. Og aaret efter fik han pavens udnævnelse som missions-legat til Danske og Svenske. Det var altsammen meget stort og fint. Og med et flot følge drog Ebo til Danmark. Men trods alle anstalter, eller maaske netop paa grund af dem, lykkedes det ikke. Det var ikke med ærkebiskoppelig, kejserlig eller pavelig bram, Danskerne skulde vindes.

Da Ansgar havde virket nogen tid blandt Danskerne og i 1½ Aar havde været i Sverige og kom hjem med gode resultater, besluttede kejseren at forsøge at styrke den gryende nordiske mission ved at organisere den. Der var fra Karl d. St.s tid en plan om at gøre de tyske lande nord for Elben, Nordalbingien, til et selvstændigt bispedømme, som samtidig skulde være en udfaldsport for missionen blandt Nordboerne. Nu fik Ludvig d. Fromme dette virkeliggjort, dels fordi der nu havde vist sig muligheder i Norden, og dels — og maaske især — fordi man havde manden.

831 oprettede han et ærkebispesæde i Hamborg, og det faldt ganske naturligt, at Ansgar skulde sidde i det; han var ikke til at komme udenom. Under stor pomp og pragt blev han indviet. Ikke mindre end sex biskopper var til stede, deraf to ærkebiskopper. Det var et stort og betydningsfuldt øjeblik i Ansgars liv. Men da det jo ikke var nok, at Kejseren bestemte sligt, drog Ansgar derefter med to biskopper og en greve i følget til Rom og fik pavens udnævnelse føjet til kejserens. Han fik det lange stykke

tøj af hvid uld med røde kors til at lægge om halsen og pryde dragten foran, som er de katolske ærkebiskoppers værdighedstegn. Og paven gav ham samtidig ligestilling med Ebo af Rheims, saa ogsaa Ansgar herefter var officielt pavelig anerkendt og udnævnt missions-legat blandt de nordiske folk.

Det synes ikke at have skadet forholdet mellem dem. For Ebo havde jo selv prøvet tingen og kun haft liden fremgang, og selv om »Ansgars Levned« fremhæver den »hæftige længsel efter hedningernes kaldelse, især de Danskes«, som besjælede ham, har han nok indset, at Ansgar med sin mildhed og sit diplomatiske snilde havde bedre tag paa Nordboerne end han selv.

Trods alt var det nye ærkesæde kun en spæd ympe i en barsk verden, og som en støtte af mere materiel art, skænkede kejseren Ansgar et kloster, Turholt, i Belgien til indtægt og tilflugt.

Vikingerne kommer.

Det kunde nok behøves. Endnu var der lang vej til, at kristendom og kultur havde grebet vikingernes hjerter. Da kejserens magt svækkedes i den bitre strid mellem Ludvig d. Frommes sønner, laa hans lande aabne og indbydende til røveriske æventyr. 845 sejlede en flaade op ad Elben, og før Hamborg fik tid til at tænke sig om, stormede de byen. Kommandanten var fraværende, og da ærkebiskoppen søgte at samle modstanden, blev han slaaet. Hans munke flygtede i vild forvirring, og saa mange af indbyggerne, som kunde, fulgte dem. Selv lykkedes det ham at slippe bort i sidste øjeblik. Kappen fik han ikke med sig, men det lykkedes ham at redde domkirkens

største skat: de hellige levninger af martyrerne Sixtus og Sinnicius.

Og snart var byen i røvernes vold. De plyndrede og skændede og lod luerne rase. Og det brændte altsammen: Ansgars kirke, klosteret og biblioteket, som kejseren havde skænket. Det var et lammende slag for ærkebiskoppen; og en ringe trøst var det, at det samme aar ogsaa gik ud over Paris og andre franske byer.

Og samtidig tog en ugudelig regent, der kun efter kødet var søn af den fromme Ludvig, sig af hans kloster, Turholt. Han røvede det ligefrem uden at bekymre sig om faderens gavebrev. Helt til bunden var Ansgar plyndret. Kun haabet og troen havde han tilbage. Tilvisse kunde han med Job gentage: Herren gav, Herren tog — men ogsaa: Herrens navn være lovet.

Han kom da ogsaa hurtigt til kræfter igen. Man tumlede saa længe med hans eget bispedømme og de to naboer i Bremen og Ferden, at Ansgar til sidst blev Biskop i Hamborg og Bremen, selv om Bremen var blevet en kende beskaaret ved at afgive noget af sit omraade til biskoppen i Ferden. Dermed var det hamborg-bremiske ærkebispedømme kommet i stand, som senere i middelalderen kom til at spille en stor rolle for det danske riges kirkelige og verdslige styre.

Ganske vist forsøgte biskoppen af Køln at spænde ben for det nye embede, da Bremen hørte under Køln ærkesæde. Men paa en forsamling i Worms ca. 860 blev sagen draget frem, og man fik ved indtrængende forestillinger Kølner-bispen til at indse, at skulde den nordiske mission have fremgang og Ansgars virksomhed have udsigt til at bære frugt, maatte dette sæde oprettes og han give slip paa Bremen. Det blev siden stadfæstet højtideligt af Pave

Nicolaus I i en bulle af 31. maj 864 lige før Ansgars død. Og de følgende paver holdt samme linie.

Ærkebispedømmet umiddelbart syd for Danmarks grænse blev den organisatoriske og afstivende rygrad i Ansgars missionsværk. Derfra gjorde han sine rejser snart til Sverige, snart til Danmark. Ti ved siden af embedsvirksomheden i stiftet havde han missionen, og det har for ham næppe været det mindst vigtige.

Missionen i Sverige.

I Ansgars levned fortælles der adskilligt mere om hans virksomhed i Sverige end i Danmark. Det synes, som om der i Sverige har været større muligheder og tydeligere resultater end i Danmark. Og Norge naaede han aldrig til. Alligevel kaldes han »Nordens Apostel« og med rette. Paa ingen anden kan dette navn passe i tilsvarende grad, og større ære maa altid tilkomme den, som faar døren op end den, som bare følger efter.

I Birka, den rige handelsplads i Mälaren, var der i Begyndelsen af den Tid, vi her behandler, folk, som gennem købmændene havde erfaret noget om den nye tro. Og paa en sendefærd af svenske mænd til kejser Ludvig blev sagen draget frem. Sandsynligvis har aftaler om handel og varer været det egentlige ærinde, men alligevel vilde man da gerne i Sverige høre mere om »hvide Krist« end løse rygter. Initiativet udgik fra dem selv. Det var maaske aarsagen til, at det lykkedes saa vel.

Og hvem kunde kejseren vel sende bedre end Ansgar, som allerede havde taget jobet hos de grumme Daner?

Han drog af sted i 830 med kømændenes skibe fra Hedeby. En følgesvend havde han i munken Witmar og fra

kejseren rige gaver til at aabne vejen hos den svenske konge.

Da de kom i nærheden af den svenske kyst, blev de opdaget af vikinger, som fandt et let bytte i de fredelige købmandsskibe. I første træfning klarede købmændene sig ganske vist, men anden gang bukkede de under, og det var med nød og næppe, Ansgar og Vitmar sprang over bord og reddede sig i land. Men baade kejserens gaver og især 40 liturgiske bøger, som den gang var en stor skat, gik tabt. Der stod de, ribbede for alt i et uvejsomt og vildfremmed land. Men intet kunde standse Ansgar og saa tog de til Apostlenes heste og vandrede til fods gennem landet til Birka.

Og trods de manglende gaver blev de godt modtaget af kongen, som hed Bjørn; og han gav dem frit lov til at forkynde evangeliet. Det var til glæde for mange, ikke mindst de kristne, som var fanger hos Svenskerne, men ogsaa kongens ven og byens høvedsmand, Hergejr, lyttede til og blev døbt, og han byggede paa egen grund Nordens første kirke.

Det var rige muligheder, Ansgar øjnede; han virkede i Birka i 1½ Aar og vendte glad og med et runebrev fra kong Bjørn tilbage til kejseren, som i haabet om yderligere fremgang gjorde Ansgar til ærkebiskop i Hamborg, som vi saa det ovenfor.

Gautbert og reaktionen.

Og mens Ansgar selv havde hænderne fulde af ærkesædets sager, sendte Nordens anden missions-legat, Ebo af Rheims, en slægtning, som hed Gautbert, til Sverige for at fortsætte arbejdet. Han blev udnævnt til ærkebiskop og opholdt sig der i en række aar (ca. 832—45) og synes

Ansgar døber Born; efter Maleri af Dalsgaard.

ogsaa til at begynde med at have haft held med sig. Men omtrent samtidig med, at Hamborg blev ødelagt af vikinger, blussede det gamle hedenskab i Sverige pludselig op i lys lue. Maaske har det hængt sammen med den store hedenske offerfest, som hvert 9. aar holdtes i Uppsala, og hvor det gik blodigt til med grufulde ofre af baade mennesker og dyr. Saa stor magt havde denne fest over sindene, at det var skik, at de, som ikke deltog, maatte betale bøde for forsømmelsen.

Men hvad nu aarsagen har været, saa rejste folket i Birka sig for Odin, Thor og Frej mod den nye gud og hans mænd. Gautberts frænde, Nidhart, blev dræbt i deres bolig og han selv og de andre bundne og plyndrede for alt jaget bort med skam og skændsel.

De kristne med Hergejr i spidsen fik det ikke godt. Haan og krænkelser maatte de døje, men stod det igennem. Og efter 7 onde aar lykkedes det Ansgar at faa en eneboer ved navn Ardgar sendt derop. Han blev der ganske vist ikke længe, men fik dog vist de kristne, at man ikke havde glemt dem. Saa drog han hjem til sin ensomhed og eremitliv.

Ansgars 2. Sveriges-rejse.

Imidlertid havde Ansgar selv vundet indpas i Danmark hos kong Haarik og fik derfor atter tid til at tænke paa den svenske mission. Han henvendte sig til Gautbert, som jo var ærkebiskop i Sverige, men han havde mistet baade lysten og modet ved den medfart, han havde døjet. Og der var derfor ikke andet for, end at Ansgar selv for anden gang maatte til Birka.

Rejsen gik denne gang uden uheld, men lige da han ankom, var hedenskabet ved at samle sig til en vældig

kraftanstrengelse, hvor man vilde genoptage forladte ofre og styrke gudernes raad ved at ophøje en gammel afdød konge, Erik, i deres forsamling. Men den nuværende konge viste sig venlig mod Ansgar uden dog strax at kunne tillade ham fri forkyndelse. Derfor holdt han to tingdage og forelagde folket sagen. Først i Birka. Her stod en gammel mand op og hævdede med overbevisning, at den nye gud vilde være Svenskerne mere til nytte og gavn end de gamle, og saa vel talte han, at tinget gav fuld frihed for præken og uddeling af sakramenterne. Og da det næste ting i en anden egn hørte det, vedtog de det samme.

Nu blev der bygget kirke, den tredje i Sverige. Kong Olaf gav grunden og Ansgar præstegaarden. Og Gautberts søstersøn, Erimbert, blev præst. Og efter at alt saaledes var faldet vel til rette, rejste Ansgar hjem igen og kom ikke siden til Sverige. Men med fuld ret knejser hans Mindesmærke i vore dage over Birkas voldsted. Det var virkelig hans værk, at Sverige nu ogsaa var ved at glide ind i det kristen-europæiske kulturfællesskab.

I Danmark.

Som vi saa, blev den landflygtige danske kong Harald under stor højtidelighed døbt i kejser Ludvigs gaard, Ingelheim ved Mainz 826. Her fik han Ansgar og Autbert, en anden munk fra Ny Korvej, præsenteret, og de sejlede kort efter ned ad Rhinen i kongens følge. De var ikke synderlig agtede af de danske, men da de kom til Køln, forærede ærkebiskoppen der munkene et skib med to kahytter, hvad vikingeskibe almindeligt ikke havde. Det hævede deres anseelse, og kongen forstod det paa sin maade, saa han uden videre indlogerede sig i den ene kahyt og lod de to munke bo sammen i den anden. Det var nu ikke saa

ilde, for derved fik de bedre lejlighed til at omgaas kongen.

Da de kom til Dorstad, gik de fra borde og drog til fods til Danmark. Men da kong Harald politisk viste sig uklog og svajende og kristeligt var »raa og ny i troen«, blev der ikke mange muligheder for Ansgar ved hans side. Harald kunde ikke hævde sig i kampen om riget, og saa skulde ingen faa de danske hedninger bildt ind, at den gud, han havde hengivet sig til, kunde være dem til nogen nytte.

Alt, hvad Ansgar strax her ved sin virksomheds begyndelse opnaaede, var, at han vandt nogle ved sit exempel og rene vandel og fik samlet nogle danske drenge om sig, der tales om 12, og med dem oprettet en skole, for at de kunde bane evangeliet vej derhjemme.

Efter nogle aars forløb døde tilmed Autbert, og Ansgar stod uden hjælper.

I de følgende 25 Aar synes der ikke at have været muligheder i Danmark. Ansgar virkede i sit ærkebispedømme og med missionen i Sverige. Med Danskerne har han ikke haft anden føling end den noget ublide ved Hamborgs plyndring 845. Men efter 850 syntes det at lysne. Ansgar blev flere gange brugt i diplomatiske sendelser mellem kejseren og den danske kong Haarik d. ældre. Og da han røgtede disse sendelser med duelighed og omhu og ofte havde gaver med til kongen fra sig selv, fik Haarik efterhaanden fortrolighed til ham, saa han tilmed blev optaget i kongens hemmelige raad.

Og da Ansgar saa begyndte at tale kristendom til ham, hørte han gerne efter og tillod ogsaa efter Ansgars forslag, »at en kirke blev bygget i hans rige, hvor en præst til enhver tid kunde være til stede og udstrø Guds ords sæd og meddele daaben til enhver, som vilde tage derimod«.

Saadan staar der i Ansgars levned, og jeg citerer det

her, fordi det fortæller, hvordan Ansgar drev mission. Han var ikke en omvandrende prædikant, der drog fra sted til sted og stillede sig op at præke, hvor folk vilde høre ham. Det er senere tiders indlægning, hvis man har den forestilling. Nej, Ansgar byggede en kirke og ansatte en præst og lod saa ordet virke ved sin egen kraft. Kom nogen og vilde døbes, var præsten der. Men mange opsatte daaben til det sidste og blev først døbt paa dødslejet. Derved ventede de at komme hurtigere gennem skærsilden. Tilknytningen til kirken i deres øvrige liv skete saa ved, at de blev »primsignede«, tildelt korsets tegn og som lærlinge deltog i gudstjenesten.

Denne første kirke paa dansk grund laa i Hedeby, den rige handelsby ved Slien, hvor Ansgars klare blik rigtigt fandt de største muligheder for evangeliets udbredelse.

Hedensk tilbagefald. — Sejren.

Men i en voldsom kamp med sine slægtninge om kongemagten faldt Haarik d. ældre, og Haarik d. yngre blev konge 854. Han var endnu kun et barn, og derfor fik de hedenske høvdinger mod til at rejse gudernes sag. I Hedeby optraadte en mand, der hed Hove. Han forbød gudstjenesten og drev præsten bort, og kirken lukkede han, — brændte den altsaa ikke. Men da Haarik voksede til og under indflydelse af anføreren for det kristne parti, Burkard, sendte bud efter Ansgar, maatte Hove vige pladsen. Og Ansgars personlighed gjorde ogsaa nu sin virkning, saa kongen først tillod, at der blev sat klokke paa kirken i Slesvig, — hvad hedningerne var meget bange for, da den kunde skræmme de gode aander væk — og siden skænkede en grund i Ribe til opførelse af den anden kirke i Danmark. Ribe var som Hedeby en anselig og bekendt

handelsby med livlig forbindelse til Dorstad og de frisiske øer. — 864 sendte kong Haarik gaver til paven i Rom og fik til gengæld et brev med formaning til at sky afguderne og holde fast ved troen.

Mere blev det ikke til med Ansgars mission hverken i Sverige eller Danmark. Efter omtrent 40 aars forløb havde han faaet rejst to kirker i begge lande. Det var alt. Det kan synes en smule nedslaaende, og Ansgar selv har sikkert ofte følt det samme. Men han har kendt til sandheden i ordet om, at det haster ikke for den, som tror. Og da han umiddelbart før sin død sendte paven Nicolaus' bulle fra 864 om sammenlægningen af bispestolene i Hamborg og Bremen rundt til de tyske biskopper, sendte han et brev med, som fortalte lidt om den nordiske mission og endte med ordene: »Ved Kristi barmhjertighed er hans kirke nu grundlagt baade hos de danske og svenske.« Og det er rigtigt. Grunden var lagt, og det er altid betingelsen for, at huset kan opføres og staa fast gennem tiderne.

Han selv.

Tilbage staar at sige et par ord om Ansgars væsen. Det spiller en rolle, om grundstenen er lagt med rene hænder. Og det blev den i hvert fald her.

Ansgar var munk, før han var missionær. Hans daglige vaner var ogsaa som ærkebiskop klosterets tarvelighed, og hans tankegang var forsagelse og bøn og lydighed og tro. Han har været anlagt for det stille liv i betragtning, som klostrene sigtede paa. Hele livet havde han syner i drømme om natten, som han lod bestemme sin handling og sine haab. Og uden disse syner er det ikke let at se, hvordan han med sin passive natur kunde blive den aktive mand, han var. Men synerne drev ham. To gange forekom det

ham, at han hørte gud sige: »Gaa! og forkynd hedningerne mit ord!« og den ene gang talte stemmen endog om martyriet. Det drev ham ogsaa. For Ansgar var det en stor løn, hvis han havde maattet udgyde sit blod i sin færd blandt hedningerne. Nu blev det ikke, men der er ingen tvivl om, at han har ventet det og været rede dertil.

»Ansgars Levned« er skrevet efter hans død (3. febr. 865) og efter at han var blevet erklæret for helgen. Det er altsaa en helgenbiografi, men den hæver sig højt over andre lignende fra middelalderen ved sit sobre og reelle indhold. Forfatteren har virkelig fast viden at holde sig til. Men bogen dvæler naturligvis desuden ved de træk af gennemført ydmyghed og beskedenhed, hans liv fremviser. Han har været en udpræget tiltalende og vindende skikkelse. Det viser ogsaa hans forhold til de hedenske øvrighedspersoner som Hergejr, Olaf og de to Haarik'er. Aldrig har han tænkt at mase sig selv frem. Hans stadige bøn var, at Gud vilde gøre et godt menneske af ham, og han glædede sig varmt ved at se en moders jubel, da han havde løskøbt hendes søn af fangenskab.

Ogsaa hans missionsteknik viser det. Han byggede kirker og ansatte præster, men foer aldrig frem med vold mod de hedenske billeder eller altre. Og i sit forhold til sin forgænger, Ebo af Rheims, var han beskeden indtil selvudslettelse. Ogsaa det ses af det stof, han gav Rimbert at skrive hans levned med.

Men over alle disse træk maa man ikke glemme hans aktive indsats, hans udholdenhed, der grænsede til sejghed, hans dygtighed i styrelsen af sit stift og hans uforfærdede mod i troen.

Lad saa være, at han kun fik udrettet lidt, at han kun fik grundet et par kirker i Danmark og Sverige, men aldrig kom til Norge, og at hans minde hurtigt fordunk-

ledes i Norden, fordi vi fik vort eget ærkesæde i Lund 1104 og maatte hævde det overfor det tyske i Hamborg-Bremen, — tilbage bliver alligevel et billede af en ægte apostel og sand evangelist, der i vore dage lyser saa meget desto mere, som vi i hans spor nu har afrystet det raa og brutale i vor folkekarakter, som vikingerne dengang bød Ansgar.

Man har ofte prist den danske kirke lykkelig, fordi den havde en mand som Ansgar til grundlægger, og Grundtvig har hos ham hentet vidnesbyrd for sin paastand om, at det danske folk har været det gæstmildeste i verden mod kristendommen. Det første kan man fortsat gøre med overbevisning, og meget tyder paa, at det sidste ikke er mindre rigtigt.

Litteratur:
Ansgars Levned, overs. af P. A. Fenger, 2. udg. 1910.
A. D. Jørgensen: Den nordiske kirkes grundlæggelse I, 1878.
J. Osk. Andersen i Biogr. Lex. 2. udg.
Adam af Bremen, overs. af C. L. Henrichsen, 1930.

ET ÆLDGAMMELT, MEN STADIG AKTUELT VAABEN — SPIONAGE

Af Kaptajnløjtnant *V. K. Sørensen.*

Om Spionernes spændende Oplevelser er der skrevet utallige »sandfærdige Beretninger«. Hele dette Arbejde har i lige saa høj Grad som det har været aktuelt under Krigen været omgivet af falsk Romantik, en fuldstændig forkert Opfattelse.

Spionagevirksomheden er af militær Oprindelse. En god Opklaring, udvidet gennem en dristig Spionage mod Fjenden, har fra Krigskunstens tidlige Historie været et uvurderligt Hjælpemiddel til at bringe den militære Sejr hjem. Til dette Formaal var ofte et Par forvovne Knægte, der i Ly af Mørket sneg sig ind i den fjendtlige Lejr og aflurede Fjenden hans vigtigste Planer, Fortidens heldigste Spioner. Men snart opdagede man, at for at Spionage skal være effektiv, maa den ikke blot indskrænke sig til militære Objekter i Krigstid, men gribe ind paa mange andre Omraader allerede i Fredstid. Under Ludvig XIV's Krige begyndte Spionagen at snige sig ind i de diplomatiske Kabinetter og blev hurtigt en vigtig Bestanddel af Politikken. Ogsaa Frederik den Store — et af Historiens største militære Genier — havde benyttet den politiske Spionage. Han stolede ikke paa de fremmede Diplomater ved sit Hof eller sine udsendte Embedsmænd, men skaffede sig gennem paalidelige Folk nøje Kendskab til den politiske Udvikling og de militære Rustninger hos sine Modstandere.

Bismarcks kloge Udenrigspolitik var for en stor Del en

Følge af en effektiv politisk Spionage, der gik Haand i Haand med den militære Spionage, der laa til Grund for Generalstabschefen, Moltkes Anordninger. Dennes Beslutning under den fransk-tyske Krig om at lade de mod Paris marcherende tyske Armeer dreje af mod Nord mod Sedan byggede paa en Agent-Efterretning fra Paris, der meldte Marskal MacMahons Opbrud fra Lejren ved Chalons og hans Hensigt at omgaa den tyske Hærs højre Fløj i Retning mod Metz.

Meget Blod er undertiden blevet sparet gennem Efterretninger, der har bragt den ene Hærfører i Stand til ved et dristigt Skaktræk at sætte Modstanderens Stridskræfter ud af Spil. Saaledes vandt Napoleon hurtigt og uden Blod Fæstningen Ulm ved den berygtede Spion Schulmeisters Tjeneste. Det var om denne Datidens berømteste Spion, Napoleon sagde: »Denne ene Mand er lige saa meget værd som et helt Armékorps Grenaderer!«

Karl Ludwig Schulmeister var ca. tredive Aar gammel, da han i 1805 tilbød Napoleon sin Tjeneste. Han fik Foretræde for Napoleon, der imidlertid afviste ham. Et Øjeblik var Napoleon optaget af noget andet, og disse Sekunder benyttede Schulmeister til saa fuldstændigt at forandre sit Ydre, at Napoleon forbavset vendte sig om og barskt spurgte ham: »Hvem er De? Hvorledes kommer De uanmeldt ind til mig?«

»Sire«, svarede Schulmeister, »tilgiv mig, at jeg blev! Jeg er allerede meldt — jeg er Schulmeister!«

Dette Forvandslingskunststykke imponerede Napoleon i den Grad, at han paa Stedet tog Schulmeister i sin Tjeneste.

Nogle Uger efter tilbød han den østrigske General Mack i Ulm sin Tjeneste som Spion og bekræftede over for

Trebitsch Lincoln.

Generalen dennes Anskuelse, at Napoleon i hvert Fald ikke foreløbigt tænkte paa en Offensiv mod Ulm. En Uge senere var General Mack og hele hans Hær fanget af Napoleon, som spøgende efter Byens Overgivelse betegnede Schulmeister som »Sejrherren fra Ulm«.

Schulmeister blev gennem Kejserens Rundhaandethed Millionær. Men allerede denne første berømte Spion i den nyere Tids Historie erfarede sit Hvervs Utaknemmelighed. Fra Smugler steg han til Politipræsident i Wien og Slotsbesidder i Strassburg, men døde glemt og i den dybeste Elendighed.

Den nyeste Tids berømteste Spion er vel Trebitsch Lincoln, engelsk Parlamentsmedlem, buddhistisk Munk og japansk Spion; han døde i Efteraaret 1945 i Shanghai. »Alle Tiders største Spion og Eventyrer« blev han kaldt, og det er vist ikke meget galt. Født i Ungarn af rige jødiske Forældre brød han i en ung Alder med Familien og drog til Canada, hvor han blev døbt i den kristne Tro og uddannet til metodistisk Præst, snart berømt for sin Veltalenhed. Nogle Aar senere dukkede han op i England, hvor han ved Hjælp af Ærkebiskoppen af Canterbury blev Hjælpepræst i den lille By Appledorn. Han blev dog snart ked af Præstetilværelsen og slog sig paa Politik. Ved sin Afsked fra Appledorn skrev han i Kirkebogen: »Inden fem Aar fra denne Dato, den 10. September 1903 er jeg Medlem af det engelske Parlament«. Det slog til. Fire Aar senere blev han indvalgt i Parlamentet som Kandidat for Darlington.

Ved Verdenskrigens Udbrud lykkedes det Trebitsch Lincoln at faa en Stilling inden for den hemmelige Efterretningstjeneste i England, men kort efter opdagedes det, at han spionerede for Fjenden. Han rejste saa til U. S. A.,

hvor han blev arresteret for Dokumentfalsk. Det lykkedes ham at flygte, og inden han blev taget igen, havde han solgt Beretningen om sin Flugt til »New York American« for 500 Dollars. I 1920 forsøger Trebitsch Lincoln at komme inden for Politikken i Tyskland, men forgæves. Han drager saa til Østen, hvor han dukker op i Kina som Raadgiver for den kinesiske Marskal Wu-Pei-Fu. Paa dette Tidspunkt havde han skabt sig en Formue, som han yderligere øgede ved, da Marskallens Hære blev slaaet ved Shanghai, at flygte med hele Krigskassen. Efter dette drog han til Ceylon, hvor han gik over til Buddhismen og blev Munk.

Snart slog han sig dog atter ned i Kina, hvor han under Navnet Chao Kung oprettede et eget Kloster. I Virkeligheden var han traadt i japansk Tjeneste som Spion og udførte meget store Opgaver for den japanske Regering. Kort før sin Død forsøgte han sig ogsaa som Fredsmægler, men naturligvis med samme Resultat som saa mange andre.

De Mænd, der arbejder i Efterretningstjenesten, deler deres Modstandere i to store Grupper. Den første Gruppe er Folk fra neutrale Lande, der gaar ind i Tjenesten for at skaffe sig personlig Vinding derved. Rammes de af Ulykken, kan de ingen Medlidenhed vente. De har selv været ude om det. De har rodet sig ind i Sager, der ikke kom dem ved, blot for Penges Skyld. Den anden Gruppe er Mænd, der opgiver de Chancer, de vilde have i den normale militære Karriere, og i den hemmelige Tjeneste kæmper for deres Land, uden at dette — hvis de opdages — kan række dem en hjælpende Haand. Officielt er der jo intet Land, der driver Spionage! Disse Mænd kan man kun nære den dybeste Respekt for. De tjener deres Land lige saa godt som Frontsoldaten, bestandigt udsat for

Ulykke og Død, uden at nogen Ære eller Hæder venter dem efter udført Hverv. De er i Sandhed ukendte Soldater.

Man kan ogsaa inddele de Folk, der gaar ind i den hemmelige Tjeneste i: Fanatikere, der af Had til Fjenden for enhver Pris vil tjene deres Land, og saa de eventyrlystne, hvis daglige Liv ikke byder dem Spænding nok i det moderne Samfund og her finder en Lejlighed til at faa Afløb for deres Eventyrlyst. Som Regel faar de deres Lyst mere end styret!

Det vil sikkert overraske de fleste at faa at vide, at mange Spioner finder man i høje gejstlige og sociale Kredse. Det er Mennesker med fuldendte selskabelige Former, med en høj Kultur og omfattende almindelig og politisk Uddannelse. Det er oftest yderst interessante Mennesker.

Hvis man forøvrigt tror, at Spioner tjener store Penge, bliver man skuffet. 1 Pund om Dagen er, hvad en Spion maa nøjes med i Fredstid i England. Under Krige anvender man naturligvis langt større Beløb, men de bruges i selve Arbejdet. Under den første Verdenskrig maatte saaledes en af Imperiets Spioner i København for at kunne arbejde nogenlunde ubemærket etablere en hel Fiskeforretning for et dansk Ægtepar, der underskrev de Telegrammer, han paa et aftalt »Fiskesprog« afsendte til White Hall.

Ogsaa de talrige Historier om Spioners fantastiske Paaklædninger hører for de flestes Vedkommende hjemme i Fablernes Verden. Spionens første Regel er: at undgaa enhver paafaldende Paaklædning! Han maa lære ikke at se ud som en Spion. Han maa desuden kunne tale flere Sprog, kunne køre en Bil og helst ogsaa føre en Flyvemaskine, vide lidt om Kemi og Fotografering, og han maa ialtfald være Ekspert i alt, hvad der angaar Radio. I Mod-

sætning til, hvad Folk i Almindelighed tror, er der kun faa kvindelige Spioner. De fleste Kvinder er for følelsesbetonede til denne Haandtering og ogsaa paa mange andre Omraader stærkt handicappede.

Om en af den første Verdenskrigs dristigste Spionagehandlinger fortæller den tyske Oberst Emil Seeliger i sin Bog »Spione und Verräter«:

Netop som den russiske General Samsonov i Slaget ved Tannenberg opdager, at hans Armé er ved at gaa i en Fælde, hvori den russiske Hær utvivlsomt vilde blive omringet og tilintetgjort, og han vil til at udstede Ordren om at standse Fremrykningen for at unddrage sig den dødelige Fælde, kommer et russisk Aeroplan til Syne, lander kort efter, og ud springer en ung Stabsofficer, der forlanger omgaaende at blive ført til Armékommandoen, hvor han melder sig til Generalen som Stabskaptajn Baron Keller fra Overkommandoen. Han rækker General Samsonov en Befaling, der i de skarpeste Vendinger beordrer denne til omgaaende og hurtigst muligt at trænge videre frem og ikke lade sig narre af de tyske Skinkampe. Efter at have endt sit Hverv forsvinder den russiske Stabskaptajn atter i sin Flyvemaskine i Retning mod Warszawa.

Dagen efter, den 14. August 1914 sidder Samsonov i den tyske Fælde! Hans telefoniske Bønner om Hjælp besvares med de heftigste Bebrejdelser. Samsonov retfærdiggør sig: Han har jo dog udført Overkommandoens Befaling paa Trods af sine egne Meninger. Men i den russiske Overkommando kender ingen noget til den omtalte Ordre. Man spørger tilsidst Generalen, om han helt har mistet Forstanden!

Da bryder den slagne Feltherre sammen. Et Pistolskud ender hans Liv, medens Resterne af hans før saa stolte Hær kæmper den sidste bitre Kamp.

Det var en dristig udført Handling, der medførte en stor tysk Sejr, men samtidig førte til een af Krigens største Tragedier og et af de grufuldeste Myrderier.

Mange Maader er blevet anvendt for at bringe vigtige Meddelelser videre. Hemmelig Skrift og Kode er nogle af de mest almindelige Metoder, men ogsaa de Metoder, man er mest paa Vagt overfor.

Herom fortæller en engelsk Beretning, at man i Oktober 1914 ved Dixmuiden fik Mistanke til en engelsk Matros, der imidlertid kunde legitimere sig og intet kompromitterende havde paa sig ved Undersøgelsen. Da denne var ved at være Slut fik een af Efterretningsmændene en pludselig Indskydelse og befalede Manden at klæde sig af paany. Under rasende Protester lod han Matrosens Ryg pensle med en Fremkaldervædske med det Resultat, at en Række Bogstaver begyndte at tone frem paa Mandens nøgne Ryg! Efter en hastig Dechifrering var den »engelske« Matros' Skæbne afgjort. 48 Timer senere endte han sit Liv foran de engelske Geværmundinger.

Den britiske »Secret service« er een af Verdens bedst organiserede Spioncentraler. De, der ansættes i dens Tjeneste, kender ikke hinanden. Ved enhver Legation fandtes der før den sidste Krig en eller anden, som Spionerne sorterede under, og hos hvem de kunde hæve deres Gage. Alle deres Indberetninger blev i Fredstid afsendt direkte til en Postbox i White Hall. Hvor Indberetningerne derefter gik hen vides ikke, og hvem der er den øverste Leder af den britiske »Secret service« kendes heller ikke af den britiske Offentlighed.

Under den nyligt afsluttede Krig har 6 forskellige Afdelinger af den britiske hemmelige Tjeneste været indkvarteret i en gammel Husblok i White Hall. Første Afdeling er »Englands Øje«, der kontrollerer alle udenlandske

Statskancellier. Afdelingen bestaar af Personer, der indtager en høj social Position, og de opretholder Forbindelser med alle politiske Kredse. Anden Afdeling beskæftiger sig med Kontrollen af selve den engelske Flaade, tredie Afdeling undersøger alt, hvad der har Forbindelse med Krigen, og endelig er fjerde Afdeling den indre-engelske hemmelige Tjeneste. Den overvaager alle udenlandske Elementer i England og samtidig de politiske Sammenslutningers Aktivitet. I en anden Bygning sidder to Afdelinger, der beskæftiger sig med det britiske Rige og navnlig med Kontrollen med Indien.

Hver af de 6 Afdelinger eller Organisationer ledes af en Sagkyndig, der kun staar i Forbindelse med sine direkte Medarbejdere. Disse Afdelingsledere har kun Adgang til deres egne Kontorer og kender intet til det Arbejde, der ydes af de andre Afdelinger. Over disse 6 Ledere staar 7 »geografiske« Direktører, af hvilke hver kontrollerer den Virksomhed, der udfoldes af hans eget Kontors Agenter. Over dem alle svæver »Chefen«, under hvem hele den hemmelige Tjenestes Apparat staar. Han vælges efter et gammelt Ritual, der ikke er blevet ændret siden Cromwells Dage. En af Direktørerne tager en Guldnøgle fra et kostbart Etui og overrækker den til den nyvalgte Chef. Denne Nøgle hører til Kongens Arbejdsværelse, og Ceremonien med Overrækkelsen af denne Nøgle til Chefen for den hemmelige Tjeneste symboliserer, at denne ogsaa har til Opgave at overvaage Kongens Person og hans Majestæts Funktioner. Saa snart den nye Chef har faaet overrakt Nøglen, mister han sin Identitet. Hans Underskrift under alle officielle Dokumenter lyder »The unknown quantity«, og han er den eneste, der maa befinde sig i Kongens Omgivelser uden at være anmeldt i Forvejen.

Selv om Spionens Hverv er farligt og lidet ærefuldt, findes der dog ogsaa muntre Spionhistorier.

En dansk Grosserer Christiansen og Frue vakte i 1917 det norske Politis Opmærksomhed i Kristiania paa Grund af deres overmaade flotte Levevis og deres meget store Korrespondance.

Ved en Ransagning fandt man en Mængde skandinaviske, tyske og engelske Aviser liggende i et lille Værelse i Huset.

Det viste sig, at »Fruen« var en tidligere Danserinde, der før Krigen havde været i Forbindelse med en russisk Oberst, som under Krigen var blevet Militærattaché i København. Hun tilbød ham at rejse til Tyskland som russisk Spion. Obersten fandt Idéen glimrende og udstyrede hende med Penge, og hvad hun ellers havde Brug for.

Danserinden og hendes Ven fandt imidlertid denne Ekspedition for farlig. De rejste i Stedet til Stockholm, tog siden til Norge, hvor de slog sig ned i fredelige Omgivelser, idet de over for Militærattachéen gav det Udseende af, at de rejste til Tyskland.

De abonnerede saa paa en lang Række udenlandske Aviser og alle militære Tidsskrifter i Skandinavien. Af disse klippede de saa alt muligt ud om Forholdene i Tyskland og Krigen der. Udklippene blev bearbejdede til alenlange »Indberetninger« skrevet med hemmelig Skrift. To Gange om Maaneden rejste Grossereren og Fruen til København og overrakte Obersten de vigtige Dokumenter, hvis Indhold han selv kunde have fundet i Aviser og Tidsskrifter, hvis han havde forstaaet Sproget.

Da Russeren en Gang udtrykte sin Forbavselse over, at Grossereren slap over Grænsen med saa vigtige Papirer, skruede denne fremtidig Dupskoen af sin Spadserestok og

tog Papirerne frem af den hule Stok. Russeren var dybt imponeret og gav baade mundtligt og i klingende Mønt Udtryk for sin Tilfredshed med de Resultater, der blev fremskaffet under saa store Farer.

Den sidste Krig har ført mange nye Begreber ind i dagligt Sprogbrug, eet af disse er den saakaldte »Femte Kolonne«, hvis Virksomhed bestaar i en omfattende moralsk Nedbrydning af baade Civilbefolkningens og Troppernes Moral. Den rent praktiske Sabotagetjeneste er ikke ukendt fra tidligere Krige, dens Virkefelt og Metoder heller ikke, men den har faaet forøget Betydning gennem Anvendelsen af Flyvevaabnet, der tillader hurtig og sikker Landsætning af et stort Antal Agenter.

Det var General Mola, der under den spanske Borgerkrig indførte det ny Udtryk i det spanske Sprog, som siden gik Verden rundt, ved at sige, at medens han havde fire Kolonner, der angreb Madrid udefra, saa havde han tillige en »Femte Kolonne« af Hjælpere inde i Byen, som vilde rejse sig, naar han naaede frem.

Der var under Borgerkrigen Hundredvis af Spioner i Madrid, organiserede og uorganiserede, der skaffede Franco Oplysninger. Man sagde, at i det mindste 50.000 holdt sig skjult. Det er maaske overdrevent. Men der er ingen Tvivl om, at Francos Spionagetjeneste var udmærket organiseret. Hemmelig Radio, Stafetter, Mænd, der i Mulm og Mørke slap ind i Byen, gav Oprørerne Underretning om Regeringens dybeste Hemmeligheder.

Krigsforløbet i Danmark, Norge, Holland og Belgien og særligt Frankrig har med manende Tydelighed vist hvilken uhyre, ja, medafgørende Rolle den med største Raffinement organiserede »Femte Kolonne« spiller i den totale Krig. Det var saaledes femte Kolonne — og Skrækpropagandaen, som er en Del af femte Kolonnes Virksomhed —

der jog de Tusinder af franske Flygtninge ud paa Landevejene, hvor de fuldstændigt spærrede Vejen for enhver ordnet Bevægelse af de franske Tropper og dermed i høj Grad var medvirkende til det hurtige franske Sammenbrud. Falske Ordrer, Ordonnanser, der i Virkeligheden var tyske Spioner, og civile, der spredte Skræk for »Hunnernes« Fremtrængen i den franske Befolkning, spillede en stor Rolle i denne Fase af Krigen.

Allerede medens det var begyndt at trække op til det store Opgør, var disse Agenter begyndt deres Virksomhed. Paa Jernbanestationer og Restauranter, overalt, hvor man kunde vente at finde Oplysninger, lurede de. Dette Arbejde var langtfra romantisk. I de fleste Tilfælde bestod det i en taalmodig Indsamling og Registrering af tusinde smaa tilsyneladende intetsigende Oplysninger om Spionage og Kontraspionage.

Hvorledes disse Agenter arbejdede, fik man en Forestilling om, da Gregor Smetter fra Holland i Januar 1940 blev arresteret i Paris. Man fandt nemlig et fuldstændigt Radioanlæg vel skjult i den ene Væg i det Hotelværelse, hvori han havde boet nogle Dage i Spa. Her havde Smetter siddet som Edderkoppen i sit Spind og indhentet Oplysninger blandt Hotellets Gæster.

Ogsaa paa anden Maade er Radioen traadt i Spionagens Tjeneste. Under Dække af fikst sammensatte underholdende Koncerter af kunstnerisk høj Værdi, Hørespil, Foredrag, Reportager eller lignende, er det muligt at udbytte chiffrerede Meddelelser med de i Fjendens Land arbejdende Agenter og Spioner. Særligt farligt bliver det, naar det lykkes at smugle Medlemmer af den femte Kolonne ind i selve den statslig kontrollerede eller drevne fjendtlige Radiostation.

Men det er ikke blot militære eller politiske Hemmelig-

heder, Spionerne samler ind. Een meget vigtig Opgave er blevet under den sidste Krig at gøre Propaganda. Paa dette Omraade har de forskellige Lande haft deres store »Stjerner«, hvoriblandt den engelske Statsborger Lord Haw Haw fra Tyskland er een af de kendteste.

Det Stof, som disse Radiopropagandister serverede for Lytterne, var ofte Resultatet af Oplysninger indsamlet af de hemmelige Agenter.

I næsten samtlige Havne Verden over har begge de krigsførende Parter haft et velorganiseret Spionagenet. Blandt Søfolk fandtes utallige Agenter, som udelukkende havde til Opgave at give sig i Lag med fremmede Kollegaer for af dem at skaffe Oplysninger om Fjendens Skibe, deres Ladninger og Bestemmelsessteder. Sænkningen af det tyske Slagskib »Graf von Spee« i det sydlige Atlanterhav var saaledes Resultatet af hemmelige Rapporter. Intelligence Service havde igennem længere Tid forgæves søgt at fastslaa Fartøjets Position udfor Kysten. Det lykkedes nogle Agenter at konstatere, at et Par andre tyske Fartøjer i Havn skulde gaa til Søs for at forsyne Jætten med nye Forraad af Kul og Olie. Men hvilket Fartøj skulde foretage Transporten, og hvornaar skulde det afgaa?

En tysk Sømands Aabenmundethed kom her Englænderne til Hjælp. En Aften lod denne over for en Kollega — en af Intelligence Service's Folk — et Par Ord falde om, at hans Skib skulde foretage en Tur ud paa Atlanten paa et Par Dage. Derefter var det en let Sag for Englænderne at finde Skibet og følge dets Bevægelser for til Slut at støde paa det tyske Slagskib og uskadeliggøre det!

Der er mange Mennesker, der gaar rundt og tror, at en Spion i Kraft af sin Haandtering erfarer saa mange Hemmeligheder, at han er i Stand til med vidunderlig Nøjagtighed at forudsige kommende Begivenheder. Dette er

imidlertid slet ikke Tilfældet, thi medmindre en Person, der er engageret i Spionagetjenesten, har arbejdet paa bred, international Basis, vil hans Udsigt være lige saa begrænset som enhver anden Persons. Faktisk er den enkelte Spion sjældent nogen uhildet Skønsmand, netop fordi han kun kender visse Hemmeligheder, og disse vejer ofte for tungt til i een Retning.

Ingen straalende Løn eller Hæder venter den heldige Spion. Kun eet er han sikker paa: bliver han fanget, betyder det Døden! Trods de barske Udsigter, er der dog aldrig Mangel paa Folk, der har Lyst til at risikere Pelsen i den hemmelige Tjeneste. Skildringen af disse Mænds Oplevelser er ofte fyldt med spændende Begivenheder, men den daglige Tjeneste er imidlertid ikke slet saa eventyrlig, som de enkelte Skildringer lader formode. De mest værdifulde Resultater for Efterretningstjenesten opnaas ved at sammenholde et Utal af Detailefterretninger, der indsamles af en stor Spionageorganisation. Resultaterne af sit Arbejde ser den enkelte Agent sjældent selv. Den moderne Spionages Karakter er derfor langt mere præget af Metodik og Statistik end af egentlig Dramatik.

Litteratur:

Emil Seeliger: Spione und Verräter.
Alfred Batson: Een vendte tilbage.
George Millar: Maquis.

LARS WIWALLIUS — EN EVENTYRER FRA DET 17. AARHUNDREDE

Af cand. mag. *Gunnar Olsen.*

Lars Wiwallius blev født 1605 i Wiwalla Sogn i Närike. Hans Fader var Bonde, men saa jævnt velhavende, at han kunde holde sine Sønner til Bogen. Lars havde gaaet i Ørebro Skole hos den store Skolemand Jakob Rose Rudbeckius. Som saa mange andre fattige Disciple havde han maattet gaa »Sognegang« for at tigge sammen til Livets Opretholdelse, og her har han sandsynligvis faaet Smag for det frie Omstrejferliv. Efter endt Skolegang blev han Skriverdreng, et Hverv han maatte opgive efter en kedelig Historie med en Trøje, han var kommet i Besiddelse af paa en Maade, der ikke fuldt ud stemte med de af Loven fastsatte. Derpaa tog han til Uppsala Universitet, hvor hans rige Evner helt kom for Dagen. Han fik Kommunitetet, som kunde sikre ham en rolig Studietid, fri for økonomiske Bekymringer. Men det var ikke Ro, Lars Wiwallius tragtede efter. Efter to Aars Ophold i Uppsala gav han sig paa Rejse for at lære fremmede Sprog og vinde Erfaring. Vi kender ikke mange Enkeltheder fra Wiwallius Rejser, men de har aabenbart budt ham Erfaringer i rigt Maal. Tid efter anden besøgte han Danmark, Holland, England, Polen, Tyskland, Frankrig og Italien. Overalt maatte han fægte sig frem, og det gjorde han med alle Midler. En Tid var han hvervet Soldat (Landsknægt),

til andre Tider var han paa Jesuiterkollegium, formodentlig agerende Protestant, der var vendt tilbage til den rette Tro. Men ellers var Plattenslageri og Bedrageri hans Hovederhverv. Stjæle gjorde han dog vist kun i Nødstilfælde, naar alle andre Udveje var spærrede, og det var de kun sjældent, om nogensinde; for han havde overordentlige Evner til at vinde Venner, hvor han kom frem. Han charmerede alle, han mødte, høje og lave, Konger, Adelsmænd, Borgere og Bønder. De fleste maatte betale for Bekendtskabet med et større eller mindre Laan, som han vilde betale, naar han engang kom til Rigdom og Lykke, men det er betegnende, at mange gerne ofrede de Penge, Bekendtskabet med ham uvægerligt kostede, og vedblev at være hans Venner endda. Var der tilfældigvis intet Offer til Raadighed, var han altid i Stand til at snyde en eller anden Krovært for nogle Dages Ophold; særlig glat gik det, naar Kromanden havde en ung Datter. Egentligt Arbejde var en af hans sidste Udveje, men skulde det være, kunde han let tjene sit Brød ved det, bl. a. var han en dygtig Tegner.

Tidligt paa sin Færd fandt han, at Lars Wiwallius ikke var det bedste Navn at rejse paa, og saa kaldte han sig Erik Gyllenstierna. Som svensk Adelsmand fik han Adgang til alle de bedste Kredse, Kreditten blev bedre, Bekendtskaberne af højere Stænder. Han havde ingen Vanskeligheder ved at begaa sig som Adelsmand; baade legemligt og aandeligt stod han langt over de fleste af sine nye Standsfæller.

Nu og da hændte det, at hans Ofre følte sig brøstholdne, naar de saa deres Haab om at faa deres udlagte Penge hjem igen forsvinde, og saa maatte den gode Lars Wiwallius vandre i Fængsel, hvis han ikke saa sit Snit til at forsvinde til en anden Kant af Europa, inden Faren blev

altfor overhængende. En Tid lang sad han i Gældsfængsel i Nürnberg. Herfra sendte han en lang Række Skrivelser om Hjælp til fornemme Folk, han havde truffet paa sin Vej. Hans Kreditorer var ikke særlig hadske mod ham, de vilde blot have deres Penge igen, og de forsøgte at faa ham til at skrive til sin rige Slægt i Sverige om Hjælp. Den Udvej huede ikke Wiwallius. Omsider paatog en anden sig at skrive til hans Søster for at skildre den Nød, han var kommet i. Wiwallius vedlagde en Tegning, der skulde bevise hans Identitet, men Søsteren, der var gift med Herman Wrangel, kunde ikke af Billedet genkende sin kære Broder. Hun meddelte, at hvis han selv skrev til hende, vilde hun kunde kende hans Haandskrift, og saa skulde hun nok hjælpe ham af Fængslet. Men Wiwallius skrev ikke. Omsider blev man i Nürnberg klar over, at det ikke var Friherre Gyllenstierna, men Lars Wiwallius. I første Øjeblik vakte det Kreditorernes store Forbitrelse, da de straks var klar over, at alt Haab om at faa deres Penge igen uhjælpeligt var ude. Men Gavtyven havde heller ikke undladt at gøre Indtryk paa dem, og Sagen endte med, at han blev frigivet, mod at han paa Æresord forpligtede sig til at betale alle sine Kreditorer, om han, hedder det forhaabningsfuldt i Protokollen, »i Dag eller i Morgen skulde komme til Lykke og Fornemhed«.

Wiwallius berettede senere hen selv om sit Vandreliv: En Person, som er født af ærlige Folk, og som kommer paa Vandring i fremmede Lande, han møder Fjender, Venner og Uvenner uformodet; mod sin egen Vilje kommer han i Modgang og Ulykke, ofte staar han uden Penge, og alligevel maa han frem, til Lands eller Vands. Hvad skal han da gøre? Af sin Ære forbydes han at slutte sig til dem, som farer rundt i Landet og røver og stjæler. Han

skammer sig for at tigge. Han kan ikke blive, hvor han er, for saa bliver han til sidst kastet i Fængsel for Gæld. At arbejde har han ikke lært, grave formaar han ikke. Hvad skal han da gøre? Sandheden forslaar ikke overalt. Hvis han paa Værtshuset siger Sandheden, faar han hverken Mad, Drikke eller Logi, men maa lægge sig med tom Mave under aaben Himmel. Siger han Sandheden til Postmesteren, faar han ingen Hest, men maa gaa til Fods. Har han en god Klædning, kan han ikke sælge den, for gaar han om som en beskidt Hund, bliver han ingensteds respekteret. Man træffer ikke Folk, som forstaar at paaskønne ens Kvaliteter i enhver Bondeby, og Bonden giver ikke et Stykke Brød for 100 latinske Ord. Jeg tror ogsaa, at endnu er ingen kommet gennem Verden ved at tale Sandhed. En Standsperson er ofte nødt til at udgive sig for en ringere, og en Bonde maa ofte optræde som Adelsmand, hvis han vil klare den. De, som selv har prøvet ondt og godt, foragter ej en fattig Karl, som forser sig af Uforsigtighed. Et gammelt Ordsprog siger: Man kan lyve sig, men aldrig stjæle sig gennem et Land. Gud ved bedst, hvad jeg fattige Karl maatte døje i fremmed Land, inden jeg kom saa vidt, at jeg kunde se og lære noget. For grove Synder har jeg vel taget mig i Vare, saavidt som det har været menneskeligt og muligt. Men det bekender jeg, at jeg stundom maatte optræde som Herremand, stundom som Bonde eller Tigger.

— — — Naar jeg traf en rig Købmand, gav jeg mig i Spil med ham, vandt jeg, var det godt, vandt han, kunde jeg som Regel ikke betale. Skulde jeg være fordømt, fordi jeg har raset noget i min Ungdom og er bleven en Italiener, en Franskmand, en Tysker eller Engelskmand noget skyldig. Jeg vil jo gerne betale dem, hvis jeg kan, og hvis de træffer mig, men de træffer mig nok ikke.

Mangen en drager fra Sverige og øder alt, hvad han fører med sig, men mine Rejser har ikke kostet Sverige en Øre. Jeg tror ikke, jeg hele mit Liv har faaet 10 Daler fra mit Fædreland.

1629 besluttede Wiwallius at rejse hjem til Sverige. Han optraadte stadig som Erik Gyllenstierna, og fik bestandig Folk til at tro, at han var Adelsmand. I Holsten traf han Kristian den Fjerde, der som alle andre faldt for hans Charme og udstedte et Pas, der gav ham fri Befordring gennem Danmark. Hen i Oktober naaede han til Helsingør, hvor han blev bekendt med den svenske Agent, Fegræus. Agenten tvivlede ikke et Øjeblik paa, at det virkelig var Erik Gyllenstierna, han havde truffet. Han modtog ham som Gæst i sit Hjem i Helsingør og havde stor Fornøjelse af den kvikke Adelsmand, der kom ude fra den store Verden og kunde berette mangehaande Nyt.

Wiwallius var efterhaanden saa vant til at optræde som Gyllenstierna, at han stundom var ved at glemme, hvem han egentlig var. I hvert Fald forstod han at gaa i den Grad op i sin Rolle, at ingen nærede den fjerneste Mistanke til ham. Under Navnet Gyllenstierna vil vi en Tid følge ham paa hans videre Eventyr.

Mens Erik Gyllenstierna nød Agentens Gæstfrihed og de gode Vine, der altid fandtes til Overflødighed i Sundtoldens By, kom en anden svensk Adelsmand, Niels Kagg, til Byen. Han skulde ogsaa hjem til Sverige. Gyllenstierna og Niels Kagg fandt snart hinanden, og de besluttede at slaa Følge. Det kunde være til gensidig Fordel. Niels Kagg kunde faa fri Befordring, takket være Gyllenstiernas Pas; til Gengæld fik Kagg Lov at laane Friherren nogle Penge, da dennes Rejsepenge var ved at slippe op.

Saa rejste de til Skaane. Deres Færd formede sig nærmest som et Triumftog. Rygtet om den glade unge Adels-

mand ilede forud for ham, og overalt modtog han Indbydelser til de skaanske Herregaarde. Erik Gyllenstierna kom til Malmø. Der lod han sig gøre en pragtfuld sort Klædning, at han ogsaa i den Henseende kunde optræde, som hans høje Stand krævede. I Malmø kom han i Selskab med ingen ringere end den udvalgte Konge, Prins Christian. De gjorde sig lystige sammen, fortæller Gyllenstierna, og han har vel været Mand for at svinge Bægeret, saa han kunde vinde Agtelse hos den ellers, hvad Drikkeri angaar, saa fremragende danske Prins.

Fra Malmø gik Færden til Lund, hvor Landsdommeren, Henrik Gyldenstjerne, blev hans Vært. Den brave Landsdommer vidste knapt alt det gode, han skulde gøre for sin unge, men rigtignok meget fjerne Slægtning. Ved Afskeden forærede han ham to dejlige Heste. Erik Gyllenstierna gav til Gengæld Staldkarlene 20 Rigsdaler og skænkede den ene Hest til Niels Kagg. Blandt hans mange adelige Dyder var Rundhaandethed ikke den mindst fremragende.

Herregaarden Hässleholm i Gøngeherred syntes at skulle blive den sidste Station paa hans Vej gennem Danmark. Men saadan blev det ikke. Paa Hässleholm var der andre Gæster end de to Adelsmænd, blandt dem en ung Adelsfrøken, Gertrud Grijp, fra Bjørkeberga og hendes Moster, Helene Daa, fra Øretorp. Erik Gyllenstierna var ikke den Mand, som undlod at opvarte de skønne Damer, han mødte paa sin Vej. Han fortryllede alle paa Hässleholm, men størst Indtryk gjorde han paa Jomfru Gertrud. Hun var afgjort et af de bedste Partier paa den Kant af Landet, og man sagde, at hun allerede havde haft 20 Bejlere. Den udvalgte blandt disse var den unge Ædling, Rønnow Bille, endnu var Forlovelsen mellem dem dog ikke fejret. Men hvad var Rønnow Bille, og hvad var samtlige 20 unge

Landjunkere mod denne uimodstaaelige. De to unge opnaaede hastigt gensidig Sympati.

Der var dog en, som blev endnu stærkere betaget af Erik Gyllenstierna end Gertrud Grijp, det var den gamle Moster, Helene Daa. Hun saa klart, hvilke Perspektiver Erik Gyllenstiernas Besøg aabnede for den hele Slægt, en saadan Fugl maatte man ikke lade flyve, der maatte stiftes et Parti. Først og fremmest maatte Friherrens nærforestaaende Afrejse hindres, saa maatte Erik Gyllenstierna trækkes til Bjørkeberga. »Hvorledes behager Eder en saadan Jomfru?« spurgte hun Gyllenstierna, og han svarede galant: »Hvilken levende Skabning maa en saadan Jomfru ikke behage«.

Gertrud Grijp rejste hjem til Bjørkeberga, men Mosteren fik Gyllenstierna og Kagg med sig hjem til Ørebro, og snart fik hun udvirket, at Friherren skulde besøge Bjørkeberga.

Paa Bjørkeberga sad velædle Hr. Wulf Grijp. Han var svensk af Fødsel, men hans Fader havde været paa det tabende Parti i Krigen mellem Johan og Sigismund, og det havde kostet ham hans Hals. Wulf Grijp maatte derfor tilbringe sine Dage i Landflygtighed. I Skaane havde han imidlertid gjort sin Lykke. Han traf den fyrreogtyveaarige Margaretha Daa, ægtede hende og fik med hende to gode Herregaarde. De fik Datteren Gertrud. Nu sad han som velbyrdig Godsejer, men endnu var alting ikke godt for ham. Han var aldrig blevet dansk Undersaat, og i Sverige var han endnu landflygtig. Forholdet mellem Sverige og Danmark var dengang ikke bedre, end at en Krig kunde udbryde naarsomhelst, og Tanken derom red Wulf Grijp som en Mare. Hvilket Parti han end tog, vilde han uvægerlig blive anset som Landsforræder, og holdt han sig neutral, kunde han blot vente at komme mellem dob-

belt Ild. Gennem mange Aars brav Adfærd som skaansk Godsejer havde han erhvervet sig en vis goodwill fra dansk Side, men hans Hjerte hang alligevel ved det gamle Fædreland, og hans Haab var at opnaa den svenske Konges Naade, som hans Broder, Anders Grijp, allerede havde opnaaet. Nu bød Erik Gyllenstiernas uventede Tilsynekomst en enestaaende Chance. Med en Mand af denne mægtige Æt som Svigersøn vilde alle Vanskeligheder let kunne ryddes til Side i Sverige. Wulf Grijp greb derfor Helene Daas Plan med ligefrem Begejstring. Erik Gyllenstierna var særdeles velkommen paa Bjørkeberga, og derhen rejste han saa fra Øretorp. Helene Daa har sikkert ikke et Øjeblik tvivlet om, at Erik Gyllenstierna selv formaaede at tale sin Sag hos Gertrud, men alligevel vedblev hun at gøre, hvad hun nu formaaede. Hun skrev et Brev til Jomfruen, hvori det blandt andet hedder, at Gyllenstierna »har et oprigtigt Hjerte til dig, saa du vist kan forlade dig paa ham. Han er din Ven, og du maa højlig takke Gud, hvis Gud har det saa besluttet. Han er en fin, oprigtig Karl og har et ærligt, oprigtigt Gemyt i sig, og hans Person behager mig overmaade vel, saa at jeg meget gerne vil have ham i mit Svogerskab, om Gud vil saa have det, og du maa højlig takke, thi han er den Person, som faar, hvem han vil have i hele Sverige. Det vil jeg lade dig vide, at du skal have sligt i Tanke og takke Gud for slig en Staldbroder.«

Den energiske Ægteskabsstifterske skulde ikke se sine Forhaabninger skuffede. Havde Friherrens Navn og Stand allerede gjort et dybt Indtryk paa Wulf Grijp, saa gjorde hans Person det ikke mindre. Wulf Grijp var ingenlunde en lysende Begavelse, ja, mange vilde vel ikke betænke sig paa at kalde ham direkte dum, men han havde Respekt for Lærdom og syntes, omend kun svagt, at kunne

goutere Aandrighed. Og selvom han var tarvelig udrustet, hvad Forstand angaar, havde han en stærk og stædig Vilje; det var en Mand, der vidste at sætte igennem, hvad han havde foresat sig.

Nu var det hans Forsæt at faa Erik Gyllenstierna til Svigersøn. Næppe havde han lært ham at kende, før han erklærede, at han aldrig vilde give sin Datter til nogen anden end denne, som var kommet til dem af Guds Forsyn.. »Ja«, forsikrede han, »ham vil jeg give min Datter og ingen anden, thi ham fattes ingenting. Er det at danse, løbe og fægte o.s.v. Det kan han. Er det med Tungemaal, Italiensk, Fransk, Tysk eller Latin, eller hvad det nu kan være. Det kan han ogsaa, og der fattes intet paa ham.«

Alt, hvad Huset formaaede, er sikkert blevet ofret for at fængsle den i saa høj Grad attraaede Adelsmand. Gertrud og Wulf Grijp har hver paa sin Vis gjort deres Bedste for at vinde Spillet. Alligevel saa det ud, som om Fisken ikke vilde bide paa Krogen. Den unge Friherre har sikkert ikke ladet Gertruds Sukke ubesvarede, men rejse skulde og vilde han. Søndag d. 1. November var Erik Gyllenstierna kommet til Bjørkeberga, om Tirsdagen vilde han af Sted. Hans Tjener var rejst, og selv skulde han følge efter. Men da spillede Wulf Grijp en sidste Trumf ud. Husets bedste Vin kom frem til et Afskedsbæger, og den formaaede at holde Erik Gyllenstierna fast. Han drak den hele Dag med Wulf Grijp og blev der om Natten. Herremanden sendte Bud efter Tjeneren og Hesten, og saa blev Friherren da paa Bjørkeberga. hvor der fortsat blev gjort alt muligt for at holde ham fast. En Dag samledes Egnens musikalske Bønder, en spillede paa Langleg, en blæste Sækkepibe og en spillede paa Fiol, og Gyllenstierna og Gertrud dansede, mens Wulf Grijp med kærlige Blikke fulgte de unges Færd.

Nu blev ogsaa den formelle Forlovelse mellem ham og Gertrud fejret. Han skildrede den senere saaledes: Wulf Grijp sad om Aftenen i Nærværelse af sin Sognepræst og sagde højt, at han engang havde en Drøm, og det syntes ham, han stod i en Kirke, og Præsten talte til ham fra Prædikestolen og sagde, at han skulde vende sig om, saa vilde han se den, som skulde blive hans Dattersøn, og da han vendte sig om, saa han en, der var mig saa lig, som om vi var den samme. Tænk dog retsindig efter, hvad jeg skulde tænke, naar jeg saa Datteren sidde som en Engel hos mig ved Bordet, udsmykket, og hørte saadanne Ord af hendes Fader. Mit Hjerte maatte jo have været af Staal og Sten, saafremt jeg ikke var blevet bevæget til Kærlighed mod hende, og samme Aften sagde jeg ham disse Ord: »Tykkes Eder, kære Wulf Grijp, at min Person Eder behager, og at jeg er Eders Datter værdig, saa beder jeg om hende. Jeg fik næppe udtalt Ordene, før han tog og trykkede min Haand og sagde Ja. Den Aften lod han mig føre ind i et Kammer saa beprydet, som skulde jeg straks have betraadt Brudesengen, og der havde han bestilt sine Piger og Tjenere, som skulde drikke mig til Jomfruens Skaal og sige, at endnu var ingen hende kærere end jeg.«

Præsten vovede at advare Wulf Grijp mod den hastige Forlovelse, han mindede om, at Gertrud forud var lovet til Rønnow Bille, men Wulf lod sig ikke standse af Indvendinger. Den følgende Søndag var det trolovede Par og Wulf Grijp i Wærum Kirke og nød Nadveren til Bekræftelse paa, at de aldrig skulde skilles. Men hvor glimrende end Wiwallius kunde illudere som Adelsmand, kunde han dog ikke skjule for sig selv, at han var en fattig Bondesøn, der kun ejede det Tøj, han gik og stod i, og han kunde ogsaa indse, at dette Forhold før eller senere vilde

komme for Dagen. Han begyndte derfor saa smaat at undersøge, hvorledes Jomfru Gertrud vilde stille sig over for en saadan Forvandling. Da han red sammen med hende paa Vejen fra Kirke, spurgte han: »Tykkes Eder, at dette Giftermaal er Guds Vilje, og at vi er bestemte for hverandre.« Hun svarede: »Ja, jeg har aldrig fattet nogen Mandsperson saa kær i mit Hjerte, og jeg havde ingen Ro, før jeg kom til Hässleholm. Mig tyktes, Vejen var for lang, og jeg red fra min Pige, selvom jeg ikke vidste, at I var der. Og da jeg først saa Eder, forandredes Blodet i mit Hjerte, saa jeg ikke vidste af mig selv at sige.«

Og videre talte de to unge om Kærligheden, om hvordan den kommer, og hvordan den virker i Menneskers Hjerter og sammenføjer de kyske Hjerter. Og han spurgte, om hun kunde have ham kær, hvis han var saa fattig, at han kun ejede det, han red i. Hun svarede ja. Han fortsatte: »Ja, men om jeg nu ikke var af saa høj Herkomst, som I tror.« Hun svarede: »Gud ved, at jeg ikke ser saa meget efter Højhed og Rigdom som efter Personen. Havde jeg set derefter, da havde jeg haft saa mange Friere fra Danmark, rige og af høj Adel. Nej, Personen er mig kærest.« Hvorpaa han sagde: »Nu min Søster. Jeg er ingen Friherre.« Da blev hun meget ilde til Mode, og han slog det hen i Skæmt. Wiwallius blev saaledes klar over, at denne Tale ikke faldt i god Jord hos Gertrud, men han besluttede at spille Spillet til Ende og haabede at kunne vinde det. Først og fremmest gjaldt det om at blive gift med Jomfruen. Wulf Grijp gik villigt ind paa Tanken om et snarligt Giftermaal. Han krævede bare, at Friherren rejste til Sverige og meddelte sin Slægt Forbindelsen. Naar han saa havde faaet sin Arv og kom igen sammen med sine Brødre, skulde Wulf Grijp gøre et Bryllup, der skulde spørges. Det skulde staa i Malmø. Bispen i Lund, Mads

Jensen, skulde forrette Vielsen, og den udvalgte Prins og Danmarks Riges Raad skulde være blandt Gæsterne. Disse Dage har sikkert betegnet Højdepunktet i Wulf Grijps Liv. Han svang sig op til store Fantasier, og fandt ingen Grænser for hans nyerhvervede Svigersøns fremtidige Storhed. Han maatte bestemt kunne blive Axel Oxenstiernas, den svenske Rigsforstanders, Efterfølger.

Kravet om, at Wiwallius skulde stille med Slægt og Venner, var fuldt rimeligt, og det faldt ham da heller ikke et Øjeblik ind at nægte det. Han vilde straks drage af Sted til Sverige. Men samtidig erkendte han, at Spillet var tabt, hvis han ikke snarest muligt fik Ægteskabet fuldbyrdet. Det gjaldt om at faa arrangeret et hemmeligt Bryllup. Hertil behøvedes først Gertruds Samtykke. Det opnaaede han let nok, hun vilde giftes, jo før, jo hellere. Saa var det om at faa hende bort fra Bjørkeberga. Heller ikke det voldte Vanskeligheder. Den forsmaaede Bejler, Rønnow Bille, blev den ufrivillige Hjælper. Han havde ikke roligt set Gertrud blive givet til en anden. Breve og Udsendinge var kommet til Bjørkeberga desangaaende, men Wulf Grijp havde stillet sig aldeles afvisende overfor ham. Nu lod Wiwallius pludselig til at være blevet nervøs for Medbejleren. Han turde ikke lade Gertrud blive paa Bjørkeberga, mens han rejste. Rønnow Bille vilde utvivlsomt forsøge at bortføre hende med Vold, hun maatte hellere rejse til Smaaland til sin Farbroder. Wulf Grijp gav straks sin kloge Svigersøn Ret. Onsdag Aften rejste de begge af Sted, Gertrud fulgt af fire Bønder. Hun blev i Wisseltofte Præstegaard om Natten. Endelig gjaldt det om at finde en Præst, der vilde vie dem. Han var snart funden i den »alderstegne, enfoldige og gode« Hr. Peder i Hälleryd i Smaaland. Da Lars Wiwallius mødte med Bevis for, at de var lovformeligt trolovede,

nærede han ingen Betænkeligheder ved at vie dem. Brylluppet fandt Sted Onsdag d. 11. November 1629 i Overværelse af nogle Bønder fra Bjørkeberga, Præstekonen fra Wisseltofte og flere andre Vidner. Ved Bryllupsmaaltidet var Præstens Kapellan til Stede. Det var hændelsesvis en af Wiwallius Studiekammerater fra Uppsala. Kapellanen morede sig over den slaaende Lighed mellem Wiwallius og Friherre Gyllenstierna, omsider sagde han: Min Herre er slaaende lig en, som har studeret sammen med mig i Uppsala for nogle Aar siden. Han hed Wiwallius. De siger, at han nu er Oberst hos Kejseren. Wiwallius svarede frejdigt: »Ja, ham kender jeg godt, men han ligner mig slet ikke. Han har stort Skæg og er hugget over Kindbenet i Paris.« Saa gav Wiwallius sig til at tale om noget andet.

Med Brylluppet havde Wiwallius naaet sit første Maal, det næste var at forsone Wulf Grijp med Giftermaalet uden hans Vidende. Han sendte denne Meddelelse derom i et Brev, hvori han pænt bad om Forladelse og tillige slog paa, hvilken Besparelse et saa spartansk Bryllup var for Svigerfaderen. Wulf Grijp blev ved Meddelelsen »noget sælsom« hedder det, men han resignerede snart, og de nygifte vendte tilbage til Bjørkeberga og modtoges vel.

Tilbage stod den sidste og uden Tvivl vanskeligste Opgave for Wiwallius: at meddele Wulf Grijp Sagens rette Sammenhæng angaaende »Friherre Gyllenstierna« og faa ham til at sluge denne Pille, der sikkerligen vilde være ham meget bitter. Dette Slag turde han ikke udkæmpe i aaben Mark. Han besluttede at bringe sig selv og Gertrud i Sikkerhed i Holland. Derfra haabede han at kunne faa Gustav Adolf til at lægge et godt Ord ind for sig hos Wulf Grijp. En Rejse til Holland krævede mange Penge. Hvordan forskaffe sig dem? Wiwallius veltrænede Platten-

slagerevner sviglede ham ikke her. Snart havde han udarbejdet en glimrende Plan. Han begyndte at tale om en nærforestaaende Krig mellem Danmark og Sverige. Tanvar ikke grebet helt ud af Luften, og de Ængstelsens Frøkorn, han saaede i Wulf Grijps Hjerte, spirede hurtigt op; den landflygtige Svensker følte sit Liv og Gods i største Fare. »Han gjorde« fortæller Wulf Grijp, »min Hustru saa sorrigfuld og frygtagtig, at hun lod mig ej Ro hverken Nat eller Dag.« De aftalte saa, at Herremanden skulde sende sit værdifulde Løsøre i Sikkerhed i Sverige. Wiwallius skulde selv tage det med op til sine Godser, men forinden vilde han ride til Helsingør for at spørge Fegræus, hvor overhængende Faren var. Gertrud skulde rejse med ham, og Wiwallius regnede saa med, at han kunde faa overtalt hende til at rejse til Holland i Stedet for. De fornødne Rejsepenge skulde Løsøret forskaffe dem. De kom af Sted, og mens de red mod Helsingborg, maatte Wiwallius gaa i Lag med den vanskelige Opgave: at overtale Gertrud til at rejse med til Holland. Han gav sig, beretter han, til at sukke og klage, og Gertrud spurgte, om han havde nogen hemmelig Sorg? Ja, hans Liv var i hendes Hænder. Hun spurgte ham om forskellige Ting, til sidst om han ikke var den, han havde givet sig ud for, hvad hun efter det, han forud havde sagt, sandsynligvis har haft en Anelse om. Hvad svarede Wiwallius til Spørgsmaalet? Deres Beretninger er modstridende. Wiwallius hævder, at han aabent fortalte hende, hvem han var. Gertrud siger, at han slog det hen i Skæmt, da han saa hendes bitre Sorg over Afsløringen. I hvert Fald, selvom Gertrud lignede sin Fader, hvad Begavelse angaar, kan hun nu ikke have undgaaet Mistanke til Friherrens Ægthed, men hun skulde have sagt, hævder Wiwallius, »at I er den Person, jeg er fornøjet med«. Wiwallius lagde de fleste af Kortene paa

Bordet, han forklarede hende, at de ikke kunde tage til Sverige, og fortsatte: Min Hustru, hvor skal vi tage hen med to tomme Hænder. I Holland er jeg i Gæld, i Tyskland er Krig, og andre Lande er os fremmede? Resultatet af deres bedrøvelige Overvejelser blev, at Gertrud gik med til at flygte til Holland, hun skulde være forklædt som Dreng for at vække mindre Opmærksomhed. De skulde skaffe Rejsepenge ved Hjælp af Wulf Grijps Gods. Gertrud paatog sig at bringe det til Veje. Hun rejste hjem til Bjørkeberga med et Brev fra Wiwallius, hvori han meddelte Svigerfaderen, at Krigen efter Fegræus Udtalelser at dømme var umiddelbart forestaaende. I Huj og Hast lod Wulf Grijp sine Kostbarheder pakke ned i tolv store Kister. Der var i Følge Wulf Grijps Fortegnelse. »En min sort, blommeret Sammetsklædning.« En brun Atlask Frøje med Guldsnore paa og Guldknapper i og dertil Sammetsbukser med Guldsnorer paa, Bøger, Breve, en Lysekrone »med Engel paa, som haver hængt i min Stue og kostet mange Penge«, Kedler, Tintøj o. s. v. Alt dette Gods lod Wulf Grijp sine Bønder køre til Helsingborg. Gertrud fulgte med. Godset blev modtaget af Wiwallius, som gav Bønderne en hel Tønde Øl at fornøje sig med, en sand friherrelig Gestus. Der blev nu truffet Aftale med en hollandsk Skipper, om at han skulde føre dem til Amsterdam. Godset kom om Bord, de skulde selv følge efter.

Hidtil var alt gaaet glat, men nu meldte Vanskelighederne sig. En heftig Storm rejste sig den Dag, de skulde sejle. Da de gik i Baaden, som skulde bringe dem ud til Skibet, slog Vandet ind over Rælingen. Gertrud blev angst og syg og maatte sættes i Land igen. Planen ændredes saa til, at Skipperen skulde føre Godset til Gøteborg. Wiwallius skulde hastig rejse derop og tage Vare paa det. Gertrud skulde langsomt følge efter. Ogsaa denne Plan slog

fejl. Gertrud naaede ikke længere end til Hvitaryd Præstegaard i Halland. Der svigtede Kræfterne hende, og hun laa syg i tre Uger. Wiwallius kom til hende og blev klar over, at hun ikke kunde tage med til Holland. Han førte hende saa tilbage til Bjørkeberga, hvor hah opvartede Wulf Grijp med en Fortælling om, at han af Billerne var blevet anklaget i Stockholm, saa han ikke kunde rejse til Sverige, han var nødt til at tage til Holland. Wulf Grijp troede stadig fuldt og fast paa Svigersønnen og gav ham 200 Rigsdaler i Rejsepenge, foruden en Guldkæde og en Sølvkande. Wiwallius tog til Gøteborg, brød Kisterne op, solgte, hvad han kunde, og tog Resten med til Holland.

Efter dette vellykkede Kup var hans sædvanlige økonomiske Bekymringer for en Tid ude af Verden, men ellers bragte Rejsen til Holland ikke den ønskede Fremgang. Han havde haabet, at en Oberst, Didrik v. Falkenberg, vilde tale hans Sag for Gustav Adolf, men hans Forventninger slog fejl, han maatte rejse hjem til Sverige med uforrettet Sag.

Imidlertid havde Wulf Grijp faaet sin Svigersøns sande Navn og Byrd at vide. Det var den svenske Agent, Fegræus, der var blevet klar over Sagens rette Sammenhæng. Han brød sig ikke selv om at bringe den pinlige Meddelelse og overdrog Hvervet til Lensmanden i Markaryd. Denne følte endnu mindre Lyst til det og skrev følgende Brev, som han lod give Wulf Grijp den 7. Februar, da han var i Kirke: »Hilsen med Gud nu og altid. Eders Velbyrdighed Wulf Grijp til Bjørkeberga skal være vitterligt, at den unge Karl, Lars Wiwallius, som har givet sig i Ægteskab med Eders Velbyrdigheds kære Datter, er løgnagtig og bedragelig udi sin Sag, saa han ikke er den, han giver sig ud for, nemlig Erik Gyllenstierna, thi han er nu udi Frankrige, det jeg gennem ret

og sandfærdig Relation ved Eder forkunne. Er for den Skyld ikke Gyllenstierna eller Friherre, men en Præstesøn født i Nærke i Sverige og har for en Tid siden sig ilde forholdet og har for den Skyld skamligen fra sit Fædreneland rømt, det jeg for den kristelige Kærligheds Skyld ikke kan Eder uformeldt lade. Intet mer uden Eders Velbyrdighed samt det hele Huset Gud befalende. Datum 30. Januar 1630. Skriveren er sandfærdig udi sine Ord og skal med Tiden sig selv aabenbare.« Wulf Grijp blev grebet af det voldsomste Raseri ved denne Meddelelse. Han indsaa, at han i den Grad havde ladet sig tage ved Næsen, at han vilde blive til Spot og Spe i begge Kongeriger nu og for al Eftertid. Desuden havde han mistet sit kostbare Gods, der var skrabet sammen gennem mange Aars Slid og Møje. Alle hans Bestræbelser skulde da ogsaa for Fremtiden gaa ud paa at faa Hævn over Bedrageren. Ægteskabet blev straks erklæret ugyldigt. Wulf Grijps lovkyndige Broder, Anders Grijp, ordnede de nødvendige Formaliteter til dette Skridt, og han traf tillige Foranstaltninger til at Wiwallius blev fængslet.

Tidligt paa Foraaret 1630 kom Wiwallius til Gøteborg og modtog her Meddelelse om, at han var afsløret paa Bjørkeberga. Men denne Jobspost formaaede ikke at nedslaa hans Forhaabninger, han regnede stadig med, at Kongens Gunst kunde hjælpe ham over Vanskelighederne, og rejste derfor til Stockholm, hvor han indleverede en Ansøgning til Gustav Adolf om at maatte faa Tjeneste som Spion. Ansøgningen indeholdt en straalende Skildring af hans Evner til at udholde Anstrengelser og slippe ud af Farer. Hans Selvportræt er just ikke idealiseret. Aabent indrømmer han, at han har benyttet Kneb, men han er stolt af det. De fremmede har ofte bedraget os (Svenskerne), jeg har med mine Praktiker betalt dem

deres Bedragerier. Vel havde han givet sig ud for en Gyllenstierna, men Hensigten havde været den bedste, nemlig at vinde en rig Jomfru, saa han kunde blive i Stand til at betale sin Gæld. Jomfruen havde han dog aldrig kunnet faa, om han end ti Gange havde givet sig ud for en Adelsmand, hvis hans Kvalifikationer havde været en Bondes. Ja, hvis Kongen kendte de nærmere Enkeltheder ved Sagen, vilde han le hjerteligt af den.

Gustav Adolf morede sig over den originale Introduktionsskrivelse. Han erklærede, at han ikke vilde være ham unaadig. Wiwallius skulde melde sig i Kancelliet, saa skulde man maaske finde Anvendelse for ham.

Anders Grijp arbejdede imidlertid i Stockholm paa at faa udstedt en Fængselsordre mod Wiwallius, der besluttede at flygte til Tyskland for at undgaa Forfølgelsen. Adskillige uheldige Omstændigheder hindrede ham i at fuldføre denne Plan, og saa fik han den fortvivlede Ide at vende tilbage til Skuepladsen for sine Bedrifter, formodentlig i Haab om at træffe Gertrud og vinde hende paany. Men han blev fanget af Fogden i Gønge Herred, der lod ham lænke paa Hænder og Fødder. Han var dog stadig ufortrøden og skrev et Brev til Wulf Grijp, hvori han udbad sig en ærlig Samtale. Han indrømmede, at han ikke var den, han havde givet sig ud for, »men jeg er dog saadan en Person, at jeg kan erhverve, hvad jeg ikke har arvet«.

Wulf Grijp kom, men ikke just til venlig Samtale. Man har al mulig Grund til at tro, at han har fraadet af Raseri ved Synet af sin fordums Svigersøn. »Han lod,« fortæller Wiwallius, »begge mine Hænder skrue i Haandjern, saa jeg peb som en Orm. Kødet svulmede over Jernet, og Blodet kom frem under Neglene. Og siden lod han slaa endnu en Jernbolt om begge mine Fødder og kastede mig

i et ildelugtende Fængsel paa sin egen Gaard, hvor jeg maatte ligge ynkeligt bundet som et Vilddyr.« Senere blev han flyttet til Kristiansstad, og en vidtløftig Proces mod ham begyndte. Wulf Grijp gav kun nødig Slip paa sin Fange, han skrev til København og bad »ganske venligen, at Wiwallius maatte torteres, pines og plages af Bøddelen.«

I Begyndelsen havde Wulf Grijp ikke megen Fremgang i sin Proces. Wiwallius forsvarede sig med overlegen Dygtighed. Nogen Kendskab til Jura havde han, og i Retten var han snart kvik og slagfærdig, snart dybt rørende. Desuden sendte han en lang Række Skrivelser til Rigsraadet og Christian IV om Naade, de var paa Vers eller Prosa, paa Dansk, Tysk, Hollandsk, Fransk og Latin, aabenbart for at imponere med sine store Lærdomme og med sine Sprogkundskaber. Blandt hans Digte fra denne Tid er følgende:

Ak ve, ak ve, min Jammer stor
min Sorg, Nød og Elende.
Ej nogen, der paa Jorden bor,
kan saadan Jammer kende.
Lykken har sig fra mig vendt,
han er mig utro vorden,
mig af sit Hjul han kaster ned
og tvinger mig til Jorden.

Ret nu I se Wiwallium
afhugges og nedfalde
som Lilien Convallium
og andre Blomster alle.
Naar Blodet rødt er vordet dødt,
da I vil straks mig stede
til Hvile udi Jorden sort,
hvor Orme mig opæde.

Overfor denne Veltalenhed havde Wulf Grijp kun sit hvidglødende Raseri at møde frem med. Hvad der bedrøvede Wiwallius mest var, at Gertrud aldeles svigtede ham. Hun handlede i hele Retssagen udelukende efter sin Faders Ordrer.

Raadstueretten i Christiansstad sendte Sagen til Skaanes Landsting, der lod den gaa tilbage igen. Sagen blev saa henlagt til Kongens Afgørelse, men Christian IV befalede Raadstueretten at fælde Dom, hvilket den langt om længe gjorde. Dommen blev den ejendommelige, at Wiwallius frikendtes for Ægteskabssvindelen, og fordi han havde franarret Wulf Grijp hans Gods, men han blev dømt til at miste Liv og Ære, fordi han havde benyttet det falske Pas. Wiwallius appellerede til Landsretten. Øjensynligt havde han gjort et godt Indtryk paa Landsdommeren Erik Krabbe, for denne dømte, at han vel skulde miste sin Ære, men Livsstraffen henskød han til Kongens Afgørelse. Christian IV var imidlertid ikke blevet blødgjort af de mange Bønskrivelser, han havde modtaget fra Wiwallius, han bestemte, at Raadstuerettens Dom skulde staa ved Magt.

Før Dommen blev fuldbyrdet, flygtede Wiwallius fra Fængslet ved en Soldats Hjælp og satte Kursen mod Storkholm.

Men Friheden blev ikke af lang Varighed for ham, næppe var han kommet til Stockholm, før han blev fængslet. Anklagen lød paa Papisteri, en meget alvorlig Anklage i den Tids Sverige. En Mand, der var blevet grebet i Helligbrud, havde angivet Wiwallius for at staa i Ledtog med en mystisk Person, Andreas Anundi, der efter almindelig Antagelse var Jesuit. Nu havde Wiwallius just ikke den bedste Samvittighed med Hensyn til Katolicisme og Jesuiter. I Danzig og Frankrig havde han været

i temmelig intim Berøring med begge Dele, men heldigvis for ham var disse Bedrifter ikke kendt i Stockholm, og med den Rutine, han efterhaanden havde erhvervet sig i Selvforsvar overfor Retten, slap han ogsaa for denne Anklage. Dog nu havde Ulykken engang ramt ham, og den blev ved med at hænge over Hovedet paa ham. Fogden fra Kristiansstad Len mødte op og krævede Wulf Grijps Sag mod Wiwallius genoptaget. Det lykkedes, og Wiwallius blev holdt i Fængsel til Sagens Akter var kommet fra Danmark. Fængselsopholdet udløste som i Kristiansstad en stærk aandelig Virksomhed hos Wiwallius. Han producerede bestandig Bønskrifter, Forklaringer og Forsvarsindlæg. Han slog stærkt paa sine »Kvaliteter«, sin Sprogbegavelse, sit poetiske Talent og sine kunstneriske Evner. Han tilbød at tegne et Billede af Gustav Adolf og Billeder fra Krigen i Tyskland, »som aldrig er før set«. Han fremsatte en stor Plan om at skrive Bibelen om paa Vers og illustrere den. »Betænk,« siger han, »hvad det vilde være for et Arbejde, selvkloge Bespottere til Straf, vore Fjender, aandelige og verdslige, til evige Spot, til Ære for Konge og vort kære Fødeland.« Han tilbyder at skrive politiske Skrifter, der kan overbevise Folk om Nødvendigheden af at føre Krig i Tyskland.

Desuden skrev han en lang Række Digte, en Del af dem havde politiske Motiver, de er ret ubetydelige, andre var religiøse, men i de bedste af dem priser han Naturen og Friheden. Naar han var fri, skrev han aldrig Vers, men i Fængslet gav han sin Længsel efter det ubundne Vandreliv Luft i Poesi. Hans Digtning bringer en ny frisk Strømning ind i svensk Litteratur.

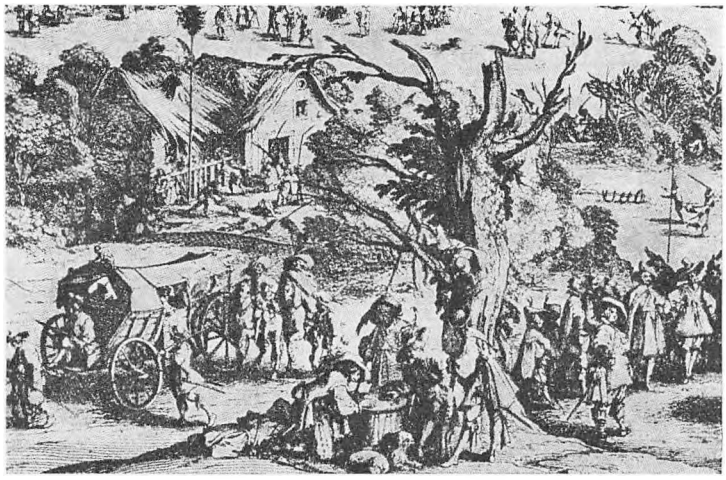
Blandt hans Frihedsdigte er Libertas Visen et af de mest kendte:

Ak, Libertas, du ædle Ting.
sæl er den, dig kan nyde.
Selvom du fattig er og ring',
dig ingen maa forskyde.
Bedre er du med tom Bug
i Ødemarken funden
end med en Klædning af Gyldendug
med Omsorg stor bebunden.

Ja vist, en Fugl udi sit Bur,
hvis Frihed er berøvet,
den synger vel af sin Natur,
men Hjertet er bedrøvet.
Naar den hører de Fugle smaa,
som udi Luften sjunge
af Glæde over Marken grøn,
hver efter Art og Tunge.

Til Wiwallius store Skade var Wulf Grijps Broder, Anders Grijp, Assessor i Hofretten, og efter at Sagens Akter var bragt til Vejc, indledte han den nye Proces mod Wiwallius. Denne forsvarede sig som sædvanligt med stort Snilde. Han slog Wulf Grijps Advokat af Marken ved at tale til ham paa Latin, som han ikke forstod. Han taler paa Italiensk i Retten og imponerer tydeligt nok Hovrettens Medlemmer med sin Lærdom og sin Slagfærdighed. Han bombarderer Rigsraadet med Skrivelser og Forslag, og hans energiske Forsvar blev ikke uden Virkning. Hovretten fældede d. 18. April 1632 en saakaldt Udsættelsesdom. Sagen skulde tages op endnu en Gang, og Wulf Grijp skulde møde personlig for Retten d. 24. Oktober 1632.

Wiwallius blev stadig holdt i Forvaring, og nu, da Sommeren kom, længtes han ud af sit Fængsel som ingen-

Lejrscene fra Trediveaarskrigen.

Billedet giver et Indtryk af det Milieu, Wivallius færdedes i paa sine Rejser, mellem Landsknægte, der fordrev Tiden med at spille Tærning eller plyndre Bønderne, som det ses i Baggrunden.

sinde før. Længselen faar Udtryk i en ny Bønskrivelse til Rigsraadet: Jeg staar her i mit langvarige Fængsel, ser ud gennem Tremmerne og betænker hos mig selv, hvorledes alle Ting, som hidtil har været fangne af den haarde Vinter, nu igen bliver befriede og vederkvægede af den blide Sommer. Solen med hele det skønne Himmelens Firmament priser nu sin Herre og Skaber, fordi han har fordrevet de kolde, sorte, tykke, mørke, ublide og bedrøvelige Vintermulm med deres Sne, Kulde og Fugtighed. Jorden klæder sig af Glæde med herlig grøn Klædning, samt bepryder og udsmykker sig med Blomster i allehaande Farver, givende Herren en liflig Duft og Røgoffer til Taksigelse. — — — De store Vande og Vandstrømme, de rindende Kilder og fiskerige Søer, de rinde, kvælde og

strømme med hjerteligt Sukkende og Fornøjelse Herren til Pris, som har borttaget dem af den kolde, tunge og haarde Is. Fuglene under Himlen lovsynge Herren tidligt og sent fra de grønne Kviste. Dyrene paa Marken fryde sig i Dalene, Herren til Pris. — — —

Men jeg staar her i mit Fængsel og ser ud gennem de haarde Jerntremmer og tænker, hvorledes de umælende Skabninger, som i denne haarde Vinter har været fangne af Kulde og Frost, nu er kommet løs og løber, danser og glæder sig paa Jorden. — Jeg ser Mennesker, høje og lave, fattige og rige, unge og gamle, smaa og store, gaa hid og did, spadsere og glæde sig over den blide Sommer, som har frelst dem af Vinterens kolde Fængsel. —

Denne rørende Bøn om Frihed gjorde den tilsigtede Virkning. I Maj blev Wiwallius løst af sit Fængsel. Nu kunde han nyde Sommeren og Friheden igen.

Om Efteraaret kunde han saa møde sin gamle Fjende Wulf Grijp paa fri Fod, men det var, som om Friheden berøvede Wiwallius den store Forsvarskraft, han havde udfoldet, mens han havde siddet indespærret. Hans Sag blev værre ved, at Gertrud mødte op og bestemt benægtede, at Wiwallius havde sagt nogetsomhelst om sin Herkomst til hende før Brylluppet, og samtidig arbejdede den krænkede Adelsmand og hans Broder ufortrødent paa at sværte ham overalt, hvor han kom frem. »Hendes fyrstelige Naade, Pfalzgrevinden,« klager Wiwallius, »er mig unaadig med næsten hele sit Hof. Hos den velbaarne Hr. Claes Flemming har han afmalet mig med saadanne arabeske Farver, som om jeg var det værste Menneske paa Jorden. Han har ved sit og sin Datters bestandige Overløben udrettet saa meget, at hans Herlighed er mig fattige Fyr aldeles imod.«

Wulf Grijp udspredte bl. a. Rygter om, at Wiwallius

var trolddomskyndig. Det var med Djævelens Bistand, han havde lokket hans Datter. Paa et Retsmøde d. 16. Januar syntes Wiwallius at have mistet sin sædvanlige Frejdighed og Overlegenhed. Da han stilles overfor et vanskeligt Spørgsmaal, »svarede han kun lidt, men svedte og tørrede Sveden af sig«.

5. Februar 1633 faldt Dommen. Præmisserne syntes at skulle føre til Wiwallius Frikendelse, idet Hovretten afviste saavel Klagen over Giftermaalet som over Wulf Grijps solgte Gods, men derimod fastslog Dommen, at Wiwallius, fordi han havde bedraget Wulf Grijp og hans Datter, skulde deporteres til Ingermanland eller et passende Sted og holdes i Forvaring der, »indtil hans Gerning og hans Ungdoms Forvildelser kan blive afsonede, og man spørger Forbedring hos ham«. Dommen blev overgivet til Rigsraadets Prøvelse. Her var man uenige. Adskillige af dets Medlemmer var Wiwallius ret gunstigt stemt, takket være hans mange kvikke Skrivelser. Per Brahe gav dog sikkert den almindelige Mening Udtryk, da han udtalte: Der er ikke Tvivl om, at han er en Skælm, men vi kan ikke dømme ham fra Livet. Han foreslog Kagstrygning og Brændemærkning som en passende Straf. Raadet traf ingen endelig Afgørelse, men dets Forhandlinger blev bekendt for Wiwallius, og han fandt Udsigterne saa mørke, at han foretrak at flygte.

Forinden havde han dog naaet at blande sig ind i en ny Affære. Han var kommet i Selskab med en vis Oluf Knutson og en kendt Dame, Nockeby-Brita eller Nockan, hvis Mand var Løjtnant i Tyskland. Oluf Knutson bortførte paa den Tid en Kronfogeds Hustru, Datter af en af Stockholms Borgmestre, og denne Bortførelse havde Wiwallius været med til at planlægge og gennemføre, bl. a. havde han sammen med Nockeby-Brita skaffet Parret

Rejsepenge paa en Maade, der grænsede meget nær til simpelt Tyveri. De flygtende blev grebet, og i den følgende Retssag, hvor den utro Hustru blev dømt til Døden, men sluttelig benaadet med en Bøde paa 80 Rigsdaler, kom Wiwallius Navn frem paa en for ham lidet smigrende Maade. Han blev nu straks eftersøgt, og trods al hans Snildhed blev han grebet i Juni 1634.

Bag Fængslets Mure fik hans Kraft en ny Opblussen, blandt andet lykkedes det ham at organisere en Folkestemning for sin Frigørelse, idet han fik sin Broder til at formaa Bønderne fra Närike til at indsende to Bønskrifter om hans Frigivelse, men nu var Øvrighedens Taalmodighed til Ende. Han blev dømt til Fængsel i Kajaneborgs Fæstning langt oppe i Finlands Ødemarker. Paa Vejen derop digtede han en Klagesang over sin Skæbne:

Glade nu vær mine Fjender kun,
nu gaar det mig just, som I vilde.
Jeg føres nu bort fra eders Avund,
Gud vil mig fra eder skille.
Jeg føres nu bort norden i Fjeldet udi Lænker.

Livet er kort, og Tiden gores trang,
stort Had er blandt Mennesker alle.
Jeg haaber min Tid ej bliver lang,
jeg vil mig Herren paakalde.
Gud bliver vel hos mig norden i Fjeldet udi Lænker.

Aldrig jeg føres i Verden saa langt,
for mig er Herren dog hjemme,
aldrig jeg bindes i Lænker saa trangt,
min Sjæl kan dog ingen stemme.
Gud trøste min Sjæl, om jeg skal do udi Lænker.

Efter Uvejr genkommer Solen saa blid
og skinner i Verden saa vide.
Ej varer mit Fængsel til evig Tid,
hvi skal jeg da sorge og kvide.
Jeg føres nu bort norden i Fjeldet udi Lænker.

Nu kommer min Sorg, nu græder min Ven,
nu ler mine Fjender alle.
Men Herre, min Gud, Du lever jo end,
Dig vil jeg trøstigt paakalde.
Du frelser mig hjem norden fra Fjeldet udi Lænker.

Wiwallius Eventyr var til Ende. I det kolde Fængsel maatte han haardt bøde for sine Forseelser. Fængselsopholdet nedbrød hans Helbred. 1637 skrev han: Jeg er allerede saa fordærvet, at jeg ikke formaar at sidde og bøje mig over Bordet. Jeg er helt opsvulmet over mit Bryst og saa stiv i mine Lemmer, at jeg knap orker til Sengen. — Mine Hænder er saa opsvulmede, at naar jeg har arbejdet med Pennen en Time, maa jeg med den ene Haand rette den anden ud.

Men mens hans Legeme forfaldt, var hans Aand stadig spændstig. Han skrev bestandig Bønskrifter, lovede Oversættelser, skrev et Værk mod Paven og Jesuiterne, arbejdede med et stort latinsk Digt om Gustav Adolf og digtede adskillige Viser og Sange, hvor hans Kærlighed til Naturen og det frie Liv kommer stærkt til Orde.

Omsider blev hans Bønner hørt, og i 1641 fik han sin Frihed. 36 Aar gammel vendte Wiwallius tilbage til Stockholm. Han genvandt saa nogenlunde sin legemlige Sundhed, men sjæleligt var han en knækket Mand. Straffen havde paa ingen Maade lutret ham, tværtimod havde den berøvet ham alle de forsonende Træk, der hidtil havde

skaffet ham Velyndere og Bifald, de store Ideer var borte, Viddet, de lystige Indfald, Digtningen, det hele var væk, tilbage var kun Snuheden, Upaalideligheden og Foragten for Lov og Ret. Men hans Fængselsophold havde dog gjort ham klogere. Han havde lært, at man ikke skal gaa paa tværs af Loven, saa hellere uden om den. Livet havde givet ham et udstrakt praktisk Kendskab til Jura, og det udnyttede han, idet han begyndte at virke som Advokat. Først hæmmedes han stærkt i sin Virksomhed af, at han var en æresløs Mand, hvis Navn havde været opslaaet paa Skampælen, men alligevel lykkedes det ham at skaffe sig særdeles indbringende Sager at føre. Han søgte fornemmelig velhavende Klienter, førte og vandt deres Sager, selvom de kunde være af noget tvivlsom Art, og lod sig betale dyrt. Omsider fik han udvirket en Æresoprejsning. Herefter fik han Ansættelse som Regimentsauditør og giftede sig med en sekstenaarig Pige, Datter af den velhavende Ejer af Værtshuset, Noahs Ark.

Nu var Wiwallius en holden Mand, der stadig gik frem i Velstand og borgerlig Anseelse. Det lykkedes ham at erhverve sin Fædrenegaard, dels ved Køb, dels ved at processere Medarvingerne ud. Ved andre Køb og Processer udvidede han dens Tilliggender. Ubarmhjertigt indledte han den ene Proces efter den anden mod sine Naboer, indtil deres Karle engang gav ham en Dragt Prygl, hvad der blot blev Udgangspunkt for en ny Række Anklager. I Stockholm havde han ogsaa stadig Processer løbende, at føre Proces var blevet hans Manddoms Lidenskab, han synes ikke at have ladet nogensomhelst Lejlighed til at fortrædige sine Medmennesker gaa ubenyttet hen. Til sidst var hans Ry og Snedighed udviklet i den Grad, at han igen kunde tillade sig Bedragerier, der vilde have ført

mangen anden i Ulykke, f. Eks. undlod han konsekvent at betale sine Regninger.

I Længden svarede de utallige Processer sig dog ikke, da han døde 1669, var han igen en fattig Mand. »Han var,« skriver Enken, »formedelst Sygdom, lange og besværlige Processer og andre Besværligheder« blevet saa forarmet, at der ingen Midler fandtes til hans Begravelse. Enken søgte Staten om Hjælp til denne, og efter lang Betænkning blev der bevilget hende 50 Rigsdaler til dette Formaal.

STUARTERNES FORDRIVELSE OG HJEMKOMST

Af stud. jur. *Erik Koch*.

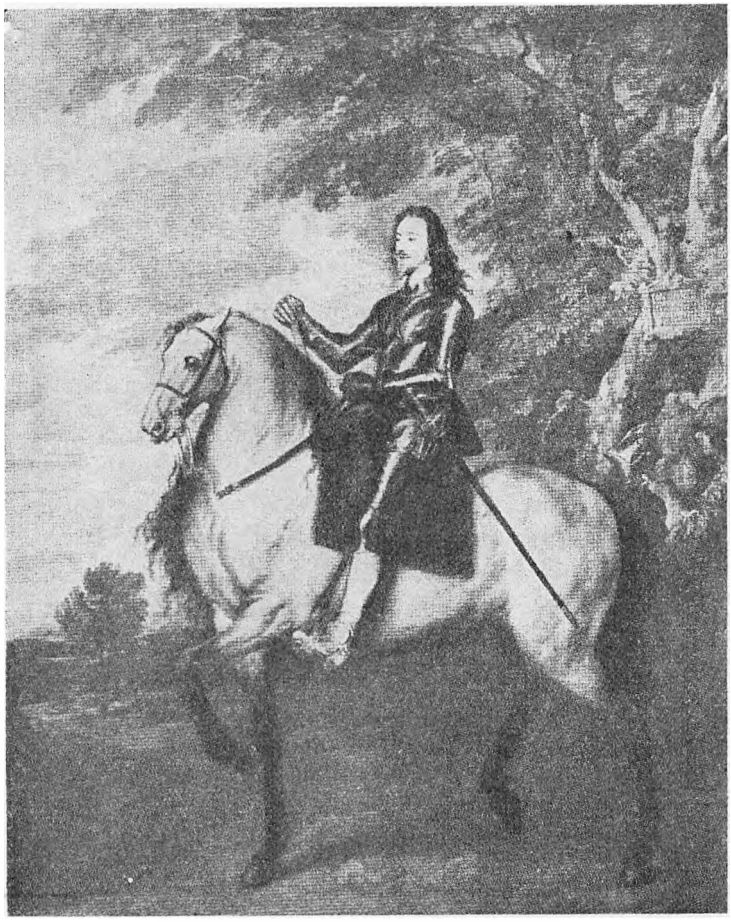
Det var Tirsdag d. 30. Januar 1649. Dagen gryede netop over Londons Tower, da Fangevogteren Oberst Hacker gav den dødsdømte Konge Besked om at staa op. Kongen var saa rolig, at han forlangte en Frisør og spøgte med ham. »Det er saa koldt, at jeg kan komme til at ryste — saa vil man maaske tro, at jeg er bange, og det vil jeg ikke have.« Men endnu i Gaar havde Karl d. 1ste grædende omfavnet sin Datter og sine to Sønner til Afsked. Den afsatte Konge vidste, at der ingen Pardon var for Stuarterne, — saa længe Cromwell regerede! Han havde ogsaa forberedt sine Sonners Flugt fra den engelske Diktators Gebet, for Karl haabede paa en Fremtid for sit Dynasti. Det gærede imod Oprørsgeneralen og hans Tropper, og Parlamentets Dom over Karl havde vakt Harme. I den tidlige Morgentime bad Parlamentsmedlemmerne for Kongens Frelse, da Ordren til Henrettelsen kom fra Whitehall. Ved Titiden blev Karl ført til Whitehall, der var beskyttet af tætte Rækker af Soldater. I Kongens Værelse var Vinduet fjernet, saa en Trappe førte ned i Slotsgaarden, hvor Skafottet var rejst. Mange af Soldaterne græd, da Erkebiskoppen af London gav ham den sidste Olie. Saa gik Karl Stuart rolig ned ad den improviserede Trappe Han sagde nogle faa Ord om, at han faldt som Cromwells Offer, og

fuld af Sindsstyrke knælede Karl og modtog Bødlens dræbende Slag. Tropperne forlod derefter Pladsen og gik ud i Byen for at holde Orden. Stemningen var ogsaa ophidset. Da et Kanonskud meldte, at Englands Konge var død, gik der en Gysen gennem Mængden. Hvilke Hjemsøgelser vilde der nu komme over dem? — Men i Slotsgaarden udspillede en ejendommelig Hændelse sig. Cromwell forlangte at se Kongens Lig. Længe betragtede han det afhuggede Hovede, som han tog op i sine Hænder. Saa beordrede han, at Karl fik en diskret, men højtidelig Begravelse.

Ogsaa mange Parlamentsmedlemmer var forfærdede over Kongens Henrettelse. De glemte deres Stridigheder med ham i den lange Borgerkrig, som havde gødet Jorden paa de engelske Marker, men tilbage blev, at de havde dræbt Kongen. Og Parlamentet erklærede derfor af Frygt for Hævnen, at enhver, der udraabte Prinsen af Wales som Karl d. 2den, var en Landsforræder. Men allerede, da Karl stod paa Skafottet, var den unge Mand hjulpet til Flugt af nogle faa trofaste Tilhængere. I en lille Fiskerbaad krydsede han i Storm over Kanalen til Frankrig.

To Oprør.

Stuarterne laa heller ikke paa den lade Side. Paa Irland holdt de stadig ud; men selvom det var stærkt nødvendigt at kue den irske Opstand og undsætte General Jones, der kun holdt de to Byer Belfast og Derry, optog andre farlige Sager Cromwell i London. Der var Mytteri i Hæren, og Eksekutionspelotonernes Bøsser knaldede uden Skaansel, saa allerede efter nogle Ugers Forløb var Hovedstaden rolig nok til, at han turde forlade den. Han optraadte lige saa energisk paa Irland. Her blev 150 Kilometer tilbage-

Karl I. af England; Maleri af van Dyck.

lagt paa fem Dage, mens han udkæmpede fire Slag. Om Fremgangsmaaden kan man gisne ved at læse Cromwells egen Beretning om Kampen ved Wexford — »Soldaterne nedhuggede alt, hvad der faldt i Hænderne paa dem. Byen

ligger saa øde, at det vilde være ønskeligt, om en ny og hæderlig Befolkning kom for at etablere sig her. Den vil finde fortrinlige Huse og andre Bekvemmeligheder.«

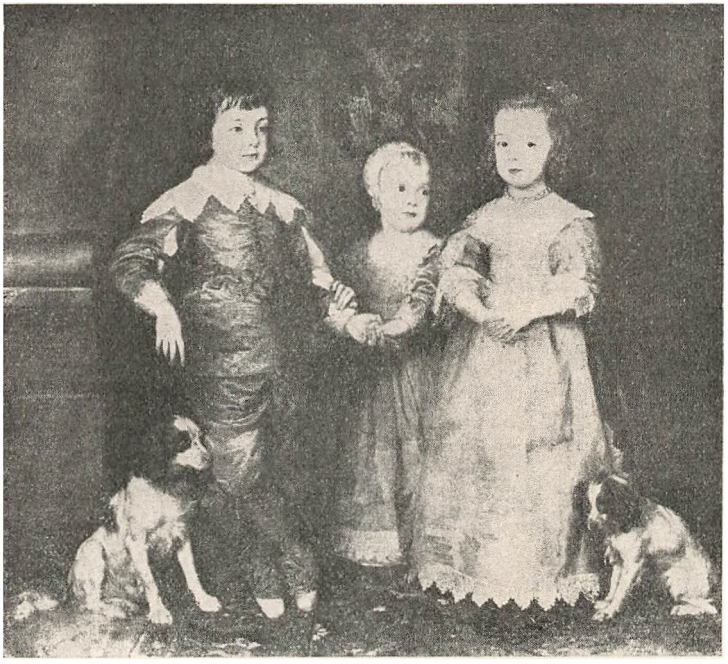
Saaledes faldt ogsaa Irland fra Stuarterne i Rædsel for Cromwells Terror. Og ganske vist vakte Sejrene skrækblandet Beundring i London, hvor Milton priste dem, men Cromwell nærede ingen Illusioner.

Da General Fairfax bemærkede til ham under Indtoget i London: »Se, hvor Mængden trænges for at overvære Deres Triumf«, svarede han: »Ja, men hvor vilde Mængden være meget større, hvis jeg skulde hænges!«

Diktatoren var sandelig ikke elsket. Og han vidste det!

— — — —

Stuarterne lod sig heller ikke saa let slaa ud. Nu hejste de blot Oprørsfanen et nyt Sted, denne Gang i deres oprindelige Fædreland, Skotland. Da den unge Karl d. 2den selv kom til Stede, flokkedes Skotterne om ham, og snart var hele Landet i hans Magt. Og Parlamentet i London vaklede, da Karl stadfæstede de Rettigheder, som Skotterne forlangte. Kun Frygt for Gengældelsen, der vilde komme over deres Hoveder, afholdt dem fra at underkaste sig Karl. Cromwell pustede til deres Frygt, saa de stillede sig helt paa hans Parti. Hvordan den 20-aarige Konge vilde behandle sin Faders Dommere, naar han sad i London, kunde der ingen Tvivl herske om. Og Cromwell drog paany i Felten med sine Veteraner, der spredte Rædsel om sig, hvor de kom frem. — Imens var Karl d. 2den i Skotland. Paa sine Forfædres gamle Slot i Edinburg modtog han Kronen og styrede herfra sit Rige. Om Udfaldet nærede han ingen Tvivl, da de skotske Tropper var dobbelt saa talrige som Englænderne.

Karl d. I.s Børn; efter gammelt Maleri.

Worcester.

Men heller ikke det andet Forsog paa at generobre Arven skulde aabenbart lykkes. Den 1. Januar 1651 tog Cromwell nemlig Edinburg ved en Krigslist, mens Kongen kun med Besvær undslap. Karl d. 2den troede dog stadig paa sin Styrke, og næste Foraar gik han til Angreb. Cromwells Plan var genial. Under et foregivet Tilbagetog lokkede han Skotterne ud af Skotland og ned paa de engelske Sletter. Og saa gik han til Angreb i det berømte Slag ved Worcester, hvor Skotterne blev fuldstændig revet op. Tusinder blev Fanger og endnu flere faldt. Rygter cirkulerede, som:

Karl d. 2den er død; han flygtede til Grevinden af Stenfords Slot og dræbte sig der! — Det passer heller ikke, han er sluppet til Holland!

Saadan gengives Nyhederne i Avisen »Den politiske Mercurius«, som London slugte.

Og Oliver Cromwell vendte endnu engang hjem i Triumf og udtalte: »Jeg kan endnu ikke aflægge nøjagtigt Regnskab for den store Vaabenlykke, Herren vor Gud har skænket vor Republik.« I lange Rækker efter hans sejrrige Hær slæbte de kongeligsindede Fanger sig afsted, lasede og sultne; men Cromwell nærede ingen Medlidenhed.

Han optraadte nu dristigt, som var han en engelsk Konge, der styrede sit Land fra det pragtfulde Hampton Court, men bag denne tilsyneladende Sejr lurede Tronranerens Nederlag. Karl d. 2den var nemlig ikke død, men levede i bedste Velgaaende ved det franske Hof. Herfra spandt han sine Intriger med de europæiske Magter. Hver Gang en af Cromwells Ambassadører gjorde en fremmed Stat et Forslag, blev Døren altid brat smækket i for videre Forhandling. Det var Stuarternes Agenter, som drev deres Spil. Syntes en eller anden Hersker lidt for imødekommende mod Cromwell, mødte Karls Udsendinge altid op med de værste Trusler om, at Stuarterne vilde hævne sig med Renter efter deres Hjemkomst.

Og at dette ikke bare var en tom Fremtidsudsigt, kunde de fremmede Ambassadører i London bevidne. Det svirrede stadig med Anslag mod Cromwell, som af Angst for Attentater sov i et nyt Værelse hver Nat. Og ganske vist ramte intet Anslag den gamle Mand direkte. Men Angsten sled ham bogstavelig talt op. Hans Svar blev Henrettelser — selv af gamle Venner som Biskop, Dr. Hewitt og mange

andre, ja, endog af Oberst Downs, en prøvet Krigskammerat.

Utvivlsomt vilde et af Attentaterne omsider være lykkedes, men Tilfældet kom disse vidtløftige Forberedelser i Forkøbet: Den 3. December 1658 udaandede Cromwell nemlig i sin Seng efter kun 14 Dages Sygdom. Den stadige Angst havde svækket hans Modstandskraft.

Stuarternes Triumf.

At Stuarterne nu vilde komme tilbage var en given Sag. Magten laa i Hænderne hos stridende Generaler som Monk og Fairfax. De tog imidlertid en dristig Herremand, Sir Edward Montague, Initiativet til Karl d. 2dens Hjemkomst, og Parlamentet gav ham sin Tilslutning — træt af flere Diktatorer.

Vi er saa heldige at kunne følge disse Begivenheder tæt inde paa Livet. Sir Edwards Nevø og Sekretær Samuel Pepys har nemlig i sin berømte Dagbog givet en Skildring af Hjemkomsten. Det var gennem Pepys, at Forbindelsen med Kongen blev genoprettet, og Karl d. 2den begav sig sidst i 1659 til Haag, hvor han afventede den Flaade, som skulde føre ham hjem. Sir Edward Montague førte den, og Pepys var ombord. Beslutningen herom blev taget hurtigt af Parlamentet, og han skriver: »Efter at have faaet Kongens Brev oplæst beordrede Huset, at der uopholdelig skulde sendes 50,000 Pund Sterling til Hans Majestæt for hans nuværende Behov, og et Udvalg blev nedsat for at forme en Tak til Hans Majestæt for det naadige Brev.«

Det var andre Toner, end der længe havde lydt, og Kongen havde ogsaa været ude for mange økonomiske Vanskeligheder i de forløbne Aar. Pepys fortsætter: »Mr. Edward Pickering fortalte mig, i hvilken arm Tilstand Kon-

gen var med Hensyn til Penge og Klæder, ligeledes hele hans Følge; de bedste af deres Klæder er ikke 40 shillings værd. Og hvor henrykt Kongen var, da Sir J. Grenville bragte ham nogle Penge, saa glad, at han kaldte paa Prinsesse Mary og Hertugen af York, for at de skulde se paa dem, før de blev taget op.«

Herefter gik Kongen ombord i Admiralskibet, hvor Pepys yderligere havde Lejlighed til at fortsætte sine smaa Iagttagelser: »Paa Agterdækket gav Kongen sig til at tale om sin Flugt fra Worcester, hvorved jeg var nær ved at fælde Taarer over at høre de Historier, som han fortalte, saasom at han havde gaaet i fire Dage og tre Nætter til Fods, ved hvert Trin sank han i Mudder til Knæene, kun iført en grøn Trøje, Bondebukser — og Sko, som gjorde hans Fødder ømme, saa han knap kunde røre sig. Hvordan han et Sted sad til Bords, hvor Herren i Huset genkendte ham, men holdt det for sig selv; hvordan der ved samme Bord var en, som havde været ved hans eget Regiment ved Worcester og ikke kendte ham, men tvang ham til at drikke Kongens Skaal ... I Rouen saa han saa arm ud, at Folk gik ind i Værelserne, før han drog bort, for at se, om han skulde have stjaalet noget.«

Da Flaaden var vel ankommet til England, og Karl d. 2den installeret i Whitehall, mistede Pepys dog ikke Kontakten med Hoffet, der i Begyndelsen ikke var saa muntert som det senere blev. Pepys skriver, at »det er frygtelig kedsommeligt at skulle være til Stede ved Hoffet«.

Selve Kroningen var dog pompøs og foregik med endnu flere Ceremonier end nu. Kongens Ridt fra Tower til Whitehall maa have været værd at se paa. »Det er ganske umuligt at fortælle om denne Dags Herlighed, der viste sig i de Ridendes Klæder og deres Smykker og Skaberakker ... jeg slap ind i Hallen, hvor der var 10,000 Menne-

sker, og Kongen kom ind med Krone og Scepter, og en Herold udraaber: Dersom der er nogen, som fordrister sig til at nægte, at Charles Stuart er lovlig Konge af England, er her en Ridder, som vil kæmpe med ham.« Denne Skik holdt sig helt til Dronning Victorias Kroning i 1825.

Nu maa det indrømmes, at Pepys' Beundring for Kongen maaske er lidt overdreven. Der gik meget i Svang ved Karl d. 2dens Hof, men han var i hvert Fald ingen Tyran som Cromwell. Netop i denne Periode blev det engelske Demokrati yderligere grundfæstet. At Kongen og Befolkningen efter de strenge puritanske Aar slog over i den modsatte Yderlighed er i og for sig begribeligt. Og det bør ikke paavirke Vurderingen af denne Stuartherskers gode Egenskaber, fremfor alt hans Ligefremhed og Troskab mod Forfatningen og de demokratiske Principper, som blev holdt over Daaben paa hans Tid.

Litteratur:

Momigliano: Cromwell. Pepys Dagbog.

SVERIGE OG NORDEN 1809—10

Af *Norman H. Hansen.*

Denne artikel skal handle om de forsøg, der i begyndelsen af forrige aarhundrede blev gjort fra svensk side paa at forene de tre skandinaviske lande under eet styre.

I Sverige regerede Gottorperne ved Kong Gustaf IV Adolf, som benyttede enhver lejlighed til at demonstrere sin uvilje imod, eller maaske snarere sit had til opkomlingen Napoleon; han kom derved i et skævt forhold ikke blot til Frankrig, men baade til Rusland, der paa det tidspunkt var Frankrigs allierede, og til kronprinsregenten i Danmark, den senere Frederik VI, der ved Englændernes angreb paa den danske flaade i 1801 modvilligt havde maattet tage parti for Napoleon. Sveriges udfordrende politik — paa trods af landets prekære stilling, omgivet som det var af fjender paa alle sider — blev aarsagen til krigen med Rusland og Danmark, der for Ruslands vedkommende endte med freden i Frederikshamn i 1809, hvorved Finland gik tabt.

For at afværge et svensk angreb paa Norge havde Frederik VI i 1803 sendt prins Christian August, en yngre broder til hertug Frederik Christian af Augustenborg, til Norge med den opgave at reorganisere den norske hær. Christian August, der var født i 1768, havde faaet en helt igennem militær uddannelse, idet han som ganske ung var indtraadt i den danske hær, og allerede i en alder af nogle og tyve aar var blevet udnævnt til general. Han

Kong Frederik VI.
Maleri af F. C. Grözer.

havde paa østrigsk side deltaget i koalitionskrigene mod Napoleon, indtil han efter freden i Luneville vendte tilbage til Danmark. I Norge ventede der ham paa grund af den norske hærs slette tilstand en besværlig opgave, og hans arbejde vanskeliggjordes ved hans afhængighed af regeringen i København, hvis billigelse af enhver forholdsregel han forlods maatte indhente. Man vil faa nogen forstaaelse af vanskelighederne, naar man erindrer sig datidens daarlige kommunikationsforhold. Ydermere var landets forsømte tilstand og befolkningens fattigdom en stærk hemsko paa alle forbedringsforsøg, og den af Frederik VI nedsatte regeringskommission, der varetog forholdene i Norge under krigen med England, og for hvilken Christian August blev formand, havde i sandhed en fortvivlet opgave. Generalens stilling blev saaledes at opfatte nærmest som en vicekonges, og det maa siges at han løste sin Opgave paa beundringsværdig maade. Hans humane og forstaaende indstilling overfor en befolkning af

Prins Christian August
af Augustenborg
(1768—1810).
1809 Sveriges Kronprins.
Miniature, Frederiksborg

bønder, hans klarsyn og organisationstalent overvandt vanskelighederne og vandt for ham en popularitet uden lige blandt Nordmændene, der i ham saa den fjerne enevoldskonges stedfortræder, hvem de i troskyldig tillidsfuldhed kunde betro deres nød og fortvivlelse. Man maa læse datidens beretninger fx Christian Augusts egne breve til hjemmet for at faa forstaaelsen af, til hvilken elendighed denne nøjsomme og frihedskærlige bondebefolkning, der aldrig som den danske var blevet kuet af adelen, var sunket ned.

Nogen nævneværdig indsats af militær betydning havde den lille norske hær, hvis opgave væsentligt kom til at indskrænke sig til grænsebevogtning, næppe kunnet gøre, men den udgjorde en trusel mod den svenske hær, der desuden maatte regne med angreb fra den dansk-fransk-spanske hær i Danmark saavelsom fra Russerne. Da Gustaf IV Adolf halstarrigt vægrede sig ved at optage fredsforhandlinger med den franske kejser, maatte han

tvinges til at nedlægge kronen, og hans gamle farbror hertug Carl af Södermanland valgtes til rigsforstander.

Men successionen i riget maatte sikres og en tronfølger udpeges.

Regeringen i Stockholm sendte da en delegation til København for at tilbyde Frederik VI den svenske krone, hvorved det dansk-norske monarki vilde blive forenet med Sveriges; men kongen nægtede at modtage den og skal være kommet med den ukloge og stødende udtalelse, at han ikke forhandlede med »Insurgenter«. Der er ikke tvivl om, at Frederik VI omgikkes med planer om at forene Sverige med Danmark-Norge under sit styre, ja at han ansaa sig for at være selvskreven til at overtage Gustaf Vasas trone, dersom det svenske folk ønskede en forandring i tronfølgen, og hans arrogante holdning maa opfattes som et udslag af enevoldsherskerens foragt for de demokratiske frihedsbestræbelser, der som efterdønninger af den franske revolution var opstaaet overalt i Europa, ogsaa i Sverige.

Efter denne ydmygelse udnævnte den svenske regering hertug Carl til konge under navn af Carl XIII, men successionsspørgsmaalet blev ikke derved løst, idet den gamle konge var barnløs. Man bestemte sig da til at rette henvendelse til den norske hærfører prins Christian August af Augustenborg, en overraskende løsning af sagen, idet der endnu ikke var sluttet nogen endelig fred, og den norske hær stadig stod væbnet til indfald ved rigsgrænsen under Christian Augusts førerskab. Det er da forstaaeligt, at opfordringen blev modtaget af den dansk-norske general med forbavselse og bevægelse, og hans loyale svar maatte blive en henvisning til, at ingen bestemmelse kunde tages før han havde haft lejlighed til at drøfte sagen med sin konge.

Den svenske regerings ønske om at se Christian August som tronfølger skyldtes selvsagt det indtryk, hans virksomhed i Norge havde gjort i det ganske Skandinavien. Her var en mand, der foruden sine militære egenskaber havde givet prøver paa usædvanlige organisations- og administrationsevner, som var nær beslægtet med det danske kongehus (hans broder hertug Frederik Christian af Augustenborg var gift med Frederik VI's eneste søster Louise Augusta), og som var vel anskrevet ved de europæiske hoffer, og den respekt og tillid, han havde vundet hos den norske befolkning, var borgen for, at han vilde forstaa at vinde ogsaa det svenske folks kærlighed.

Imidlertid viste det sig, at dette forslag ikke blot mishagede Frederik VI, men i den grad vakte hans vrede, at han ikke veg tilbage for at beskylde sin general for forræderi ved at have traadt i forhandling med fjenden, og at han desuden paa forskellig maade søgte at mistænkeliggøre ham; han gav endog ordre til at krigen mod Sverige skulde fortsættes. Det var først efter at den svenske regering havde indhentet Napoleons samtykke til valget af den nye tronfølger og freden med Danmark blev sluttet i december 1809, at Frederik VI faldt til føje, og medvirkende hertil har formodentlig ogsaa været kongens forstaaelse af, at hans egen kandidatur nu ikke kunde komme i betragtning.

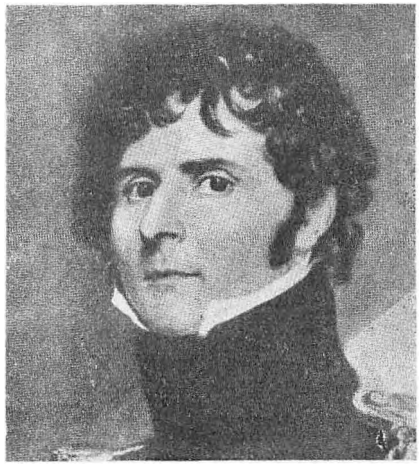
Hermed var de ydre vanskeligheder for prins Christian Augusts valg fjernede; at han ingen livsarvinger havde, saaledes at arvefølgen kunde siges at blive sikret i en overskuelig fremtid — Christian August var ugift — var af underordnet betydning, idet man regnede med at kunne finde en passende gemalinde til den 40-aarige mand. At prinsen selv gjorde forslaget til genstand for samvittighedsfulde overvejelser er givet og fremgaar iøvrigt af

Hertug
Christian Frederik
af Augustenborg
(1765—1814).
Maleri af A. Graff.

korrespondancen med broderen i hjemmet paa Als. Paa den ene side vejede hensynet til et som følge af de sidste aars strabadser vaklende helbred og opgivelsen af en løbebane, paa hvilke han allerede havde indlagt sig saa store fortjenester, og som modvægt hertil udsigten til en mere berømmelig og ansvarsfuld livsvirksomhed, som vilde muliggøre et fastere samarbejde mellem de tre skandinaviske lande, saaledes at aarhundredlange stridigheder kunde gravlægges; dertil kom maaske ogsaa en vis personlig ærgerrighed.

Resultatet af disse overvejelser blev et »Ja« til det ærefulde tilbud, og i en lang og gribende proklamation tog prinsen afsked med det norske folk. Beviset for de følelser, med hvilke Nordmændene — høje som lave — saa ham drage over grænsen, kan vi se i den smukke afskedsfest, som repræsentanter fra alle dele af landet foranstaltede i Kristiania i slutningen af aaret 1809, ved hvilken lejlighed »Selskabet til Norges Vel« stiftedes og tanken om oprettel-

Jean Baptiste Bernadotte
(1764—1844).
1810 Sveriges Kronprins.
1818 Konge af Sverige.
Maleri af F. Gérard.

sen af et eget norsk universitet opstod. En af de første dage i det nye aar overskred prins Christian August grænsen til sit nye fædreland, og der fortælles at den sidste hilsen fra hans norske venner blev bragt af en flok bønder, hvis ældste traadte hen til ham, lagde sin haand paa hans skulder, og sagde »Hvorfor forlader du os? Jeg troede ikke, vi kunde lade dig rejse, saa kær er du blevet os! Du er en Guds mand«, og da prinsens vogn fjernede sig, raabte bønderne efter ham »Synes du ikke om at være i Sverige og bliver du ikke lykkelig dér, saa kom tilbage til os, og vi vil bære dig over bjergene. Gud velsigne dig!«.

Rejsen gennem Sverige formede sig som et festtog, og hurtigt forstod han at vinde respekt og tillid, hvor han kom frem, baade ved hoffet i Stockholm og andetsteds. I løbet af kort tid vandt han den gamle konges hengivenhed, og under de højtideligste former blev han adopteret som søn af Carl XIII og udraabt til Sveriges retmæssige kronprins under navnet Carl August.

Det synes som den nye tronfølger foreløbig havde sat det som sin hovedopgave at knytte de tre skandinaviske riger sammen i saa fast et forbund som muligt, helst under en fælles regent. I Norge arbejdede stærke kræfter paa en nærmere tilknytning til Sverige, hvilke planer kronprinsen dog ikke kunde billige; resultatet af saadanne bestræbelser maatte betyde en løsrivelse af Norge fra det danske monarki, og kunde selvsagt kun skabe ufred med Danmark. Snarere syntes den vej farbar at knytte en intimere forbindelse med det danske kongehus ved et ægteskab, og Frederik VI's datter Caroline, der paa dette tidspunkt var sytten aar, nævntes som en passende brud for den svenske tronfølger. Dette stødte dog paa modstand ved det danske hof, og formodentlig har Frederik VI ikke opgivet tanken om at samle de nordiske riger under sit scepter, en tanke der dog bestemt afvistes fra svensk side. Mindet om »Christian Tyran« og det Stockholmske blodbad var endnu tilstrækkeligt levende til at virke afskrækkende i vide kredse i Sverige, og en dansk konge paa den svenske trone vilde nu være utænkelig øst for Sundet efter Frederik VI's taabelige optræden overfor den svenske gesandt grev Löwenhielm aaret i forvejen.

Hvad disse planer kunde have resulteret i, er ikke godt at vide; som forholdene hastigt udviklede sig under tronfølgerens tiltagende sygdom og sorgelige død bortfaldt alle saadanne tanker.

I foraaret 1810 foretog kronprinsen en rejse gennem Sverige, hvis foreløbige maal var Helsingborg, hvor han havde sat sin ældre broder hertug Frederik Christian stævne. Rejsens anstrengelser viste sig at have en skæbnesvanger indflydelse paa hans helbredstilstand, og med stigende uro iagttog hans følge de hyppige svimmelhedsanfald, der ledsagedes af stærke opkastninger og blod-

opstigen til hovedet skiftende med stærk bleghed. Der havde altid bestaaet et intimt og tillidsfuldt forhold mellem de to brødre, som der i det hele taget indenfor den hertugelige Augustenborgske familie fandtes en udpræget slægtsfølelse, og gensynet med broderen synes at have haft en heldig indflydelse paa Carl Augusts tilstand; men dagen efter broderens afrejse fik han et voldsomt tilbagefald ved en tropperevy, og blev bevidstløs bragt til sit kvarter. Uden at være kommet til bevidsthed døde han den følgende nat.

Budskabet om dødsfaldet blev overalt i Skandinavien modtaget med sorg og forfærdelse, og rygtet om en unaturlig dødsaarsag bredte sig hurtigt. Det er et sørgeligt men rørende udslag af den jævne mands kærlighed til sin yndling, at rygtet om giftmord vandt saa stor tiltro og gav sig et saa uhyggeligt udslag som mordet paa hofmarskallen grev Fersen, en erklæret tilhænger af genindsættelsen af den Gustavianske slægt paa Sveriges trone (den samme grev Hans Axel Fersen, der er kendt for sit venskabelige forhold til Louis XVI og Marie Antoinette af Frankrig, og som medvirkede ved det ulykkelige kongepars flugtforsøg fra Paris i juni 1791, der førte til arrestationen i Varennes). Han blev overfaldet og dræbt af en rasende folkemængde ved tronfølgerens højtidelige bisættelse i Stockholm den 20. juni 1810.

Den forinden foretagne obduktion af Carl Augusts lig havde paa intet punkt bestyrket antagelsen om en unaturlig dødsaarsag.

Successionsspørgsmaalet var saaledes atter blevet aktuelt i Sverige, og for at sikre en fredelig fortsættelse af regeringsmagten i tilfælde af den aldrende konges død var det nødvendigt at udpege en ny tronfølger.

Det var da naturligt, at regeringen i Stockholm rettede

sit blik mod Slesvig, mod den afdøde tronfølgers broder hertug Frederik Christian af Augustenborg paa Als. Den 45-aarige hertug var besvogret med det danske kongehus, og havde indtaget høje stillinger indenfor den danske regering som medlem af statsraadet og som Frederik VI's stedfortræder i hovedstaden under dennes langvarige ophold i andre dele af riget (Holsten); dertil kom, at han var opdraget til eventuelt at overtage den danske trone — hvorved stridsspørgsmaalet om arvefølgen i det egentlige monarki og i Slesvig-Holsten vilde bortfalde — idet Frederik VI var uden mandlige livsarvinger, og den nærmest arveberettigede efter ham, fætteren Christian Frederik (den senere Christian VIII) var barnløs. Valget af den Augustenborgske hertug til svensk tronfølger vilde saaledes ikke blot betyde en nærmere tilknytning til det danske monarki — en tanke, der naturligvis var opstaaet ved det pres, der var blevet lagt paa de skandinaviske lande under Napoleonskrigene, der ligesom den nys afsluttede verdenskrig havde medført aktiv deltagelse fra flere af de skandinaviske landes side —, men vilde i givet fald kunne medføre foreningen af Sverige, Danmark, Norge og Holsten under een regent.

Der rettedes da flere henvendelser fra den svenske regering til hertug Frederik Christian, først i form af en privat forespørgsel fra kong Carl XIII og senere ved en officiel udsending fra regeringen, baron Silfverstolpe. Det smigrende tilbud vakte blandede følelser hos hertugen, der imidlertid med rette betragtede sin opdragelse og hidtidige virksomhed som en effektiv forskole til en konges gerning, og desuden følte han sig fristet af de opgaver, der vilde blive stillet en kommende svensk konge, indadtil udsoning af de stridende stænder ved en liberal forfatning, og udadtil en nærmere tilknytning til og et intimere

samarbejde med de andre skandinaviske lande, begge opgaver, som lettere kunde løses af en myndig regent udefra end af en indfødt svensk tronarving, der maatte føle sig bundet af sin fortid.

Hertugens vanskeligheder var imidlertid de samme, der havde voldt hans afdøde broder saa store bekymringer, nemlig forholdet til Frederik VI, og han bestemte sig da ogsaa til at forelægge sagen for kongen i et privatbrev og overlade ham at træffe bestemmelsen, idet han samtidig — i overensstemmelse med henvendelsen fra kongen af Sverige — fremhævede, at et omgaaende svar var nødvendigt.

Frederik VI havde imidlertid langtfra opgivet sine tidligere planer om at forene de tre nordiske riger under sit eget regentskab og havde allerede været aktiv for at fremme sine planer, idet han havde ladet forespørge i Paris, hvorledes den franske kejser stillede sig til spørgsmaalet om et samlet Norden under dansk ledelse. Napoleon frygtede paa det tidspunkt et brud med sin russiske allierede og saa sin fordel ved at kunne regne med et stærkt nordisk rige, som eventuelt kunde blive en værdifuld forbundsfælle mod den russiske zar, og han gav villigt sin tilslutning til Kongen af Danmarks planer. Med disse kort paa haanden var det langt fra Frederik VI's agt at lade den svenske kongekrone glide sig af hænde ved at støtte hertug Frederik Christians kandidatur; han regnede med, at Napoleons indflydelse vilde være tilstrækkeligt tungtvejende til at tvinge den svenske regering til at tage bestemmelse i hans favør, selv om han var klar over, at en dansk konge paa Sveriges trone vilde være alt andet end populær, i særdeleshed i sammenligning med en rival, der var broder til den afholdte tidligere tronfølger Carl August. I sin blinde betagelse af »Kongedømmet af Guds

Naade« forstod han dog næppe, at Sveriges rigsdag og folk aldrig vilde lade sig paatvinge en konge, der ikke — som den afdøde tronfølger — vilde være i Sverige, kun være i Sverige, og være alt for Sverige. Han valgte da at give sin svoger et henholdende svar og sendte samtidig to betroede hofmænd til Örebro for at paavirke den svenske konge. Selv om han efterhaanden forstod, at henvendelsen til hertugen af Augustenborg ikke var dikteret af en stemningsbølge, men skyldtes alvorlige overvejelser i den svenske regering og rigsdag, mente han dog, at en forhaling af afgørelsen vilde virke i hans favør, idet man i Sverige maatte indse, at et ønske fra kejser Napoleon, hvis vilje var eneraadende i Europa, ikke kunde siddes overhørigt. Endvidere var han vis paa at have sit eget folk bag sig i ønsket om at forene de tre riger under dansk overhøjhed.

Trods hertugens loyalitet overfor sin konge bestemte han sig til den drastiske forholdsregel at hindre ved magt sin svogers eventuelle afrejse fra Als, og under paaskud af en opdigtet bortførelsesplan meddelte han ham, at han vilde blive stillet under bevogtning af en flaadeafdeling, hvis opgave var at afpatrouillere farvandet om Als for at hindre hans bortrejse; samtidig blev hertugen stillet under opsigt af kongens overadjutant Lützen, der tog ophold paa Augustenborg.

Saaledes var forholdene, da løsningen paa det svenske successionsspørgsmaal skulde komme paa en ganske anden og overraskende maade, end de to kandidater havde tænkt, nemlig paa foranledning af en privatmand, den svenske general Wrede, der paa eget initiativ opsøgte Napoleon med forespørgsel om, hvorledes Frankrigs kejser stillede sig overfor at se en af sine egne marschaller paa den svenske trone, og tanken var da at rette henvendelse til den

tidligere kommandant over de fransk-spanske tropper i Danmark general Bernadotte, fyrste af Ponte Corvo. Napoleon, der altid havde næret mistillid til denne ærgerrige og hensynsløse generals planer, og som gerne saa en dygtig Hærfører paa Sveriges trone, nærede ingen betænkeligheder ved at give denne tanke sin tilslutning, og tilskrev kong Carl XIII som følger: Min kære Hr. Broder. Grev Rosen har overrakt mig Deres brev af 21' August. Deres Majestæt lader mig vide, at rigsdagen har valgt hertugen af Ponte Corvo til kronprins af Sverige, og at denne spørger mig, om jeg tillader ham at modtage valget. Jeg var kun lidt forberedt paa denne nyhed, da Deres Majestæt havde ladet mig vide, at De vilde foreslaa en broder til den afdøde kronprins og lade ham vælge. Jeg sætter imidlertid pris paa de følelser, der har bevæget det svenske folk til at give dette bevis paa agtelse for mit folk og min armé. Jeg giver hertugen af Ponte Corvo lov til at modtage tronen, saaledes som Deres Majestæt og det svenske folk er enige derom, og fornyer mine ønsker for Deres Majestæt og for Sverige, for dets lykke og fred. Jeg beder Gud bevare Deres Majestæt i sin hellige varetægt. — St. Cloud, den 6. sept. 1810. Deres hengivne Broder Napoleon. —

Denne løsning kom lige overraskende for hertugen som for Frederik VI, men stillet overfor et fait accompli var det jo givet, at begges planer maatte bortfalde. Den indbyrdes rivalisering og kongens drastiske svar paa hertugens loyale holdning havde dog brudt tillidsforholdet mellem svogrene, og den ærekære hertug, der følte sig saaret ved den behandling, han havde været udsat for, søgte under paaskud af et daarligt helbred om afsked fra sine statsembeder og trak sig tilbage til sine godser Augustenborg og Graasten. Han døde faa aar derefter (den 14. juni 1814).

Saaledes hindrede Frederik VI ved sin stædighed og mangel paa fremsyn en udvikling i Norden, der utvivlsomt vilde have ændret Danmarkshistorien, om for det gode eller for det onde faar staa hen. Kendt er det, at forholdet senere medførte, at hertug Frederik Christians sønner, der i deres slægtsstolthed ikke kunde tænke sig at opgive arvekravet paa Slesvig-Holsten, blev tvunget over paa oprørernes side i konflikten, der kom til udbrud i 1848, den ene, prinsen af Nør, endda som øverstkommanderende for oprørstropperne. Krigens for Danmark lykkelige udgang medførte, at Augustenborgerne maatte begive sig i landflygtighed, og Frederik VII beslaglagde deres sønderjydske godser paa den danske krones vegne. De slog sig ned paa nyerhvervede godser i Schlesien, og blev gennem den tyske kronprins, den senere kejser Wilhelm II's ægteskab med en augustenborgsk prinsesse nær knyttet til det tyske kejserhus.

Litteratur:

Aage Friis: Frederik VI og det andet svenske Tronfølgevalg 1810. (Historisk Tidsskrifts 7' Rk. I).

Julius Clausen: Frederik Christian, Hertug af Augustenborg (Kbhvn. 1896).

Johanne Christensen: Konge og Hertug (Haderslev 1944).

Endvidere henvises til artiklerne i Dansk Biografisk Lexikon (1933—44), Bd. V og VII.

TANKS — MODERNE INFANTERIS UUNDVÆRLIGE STØTTEVAABEN

Af Kaptajnløjtnant *V. K. Sørensen.*

Enhver ny Krigsskueplads og ethvert nyt Slag har i den nu afsluttede Krig bekræftet Uundværligheden af Tanks og de motoriserede Panservaaben.

Dette var ogsaa tydeligt paa Invasionsfronten, hvor de allierede Hære anvendte en Landsætningsteknik, der først og fremmest gik ud paa saa hurtigt som muligt at faa et tilstrækkeligt Antal Tanks frem for at støtte Strandkant-Tropperne og de luftlandsatte Styrker.

Snart var der paa Invasionsfronten indsat et meget talstærkt Tankvaaben omfattende baade yderst lette, mellemsvære og meget svære Typer, hvoraf de fleste var helt nye Modeller. Dette betød ikke alene, at Invasionstroppernes Bevæbning gennemgik en større vaabenteknisk Udvikling, men ogsaa at Kampen atter stod mellem en typisk angelsachsisk Vaabenspecialisering imod en lige saa typisk Standardisering paa Forsvarets Side.

Som bekendt daterer man almindeligvis Panservognen eller — som den meget hurtigt kom til at hedde — Tanken fra Slagmarkerne paa Vestfronten i 1916. Imidlertid har senere Aars Udgravninger blandt andet i Katalonien bragt Fund for Dagens Lys, der har gjort det muligt at rekonstruere de fleste af de Krigsmaskiner, som Cæsar kunde takke sin Krigslykke for. Saaledes har man paa Slottet i den lille By St. Germain-en-Laye ikke langt fra

Paris, hvor der nu er Museum, fundet en ualmindelig smuk og righoldig Samling af Vaaben og Krigsmateriel fra Cæsars Tid, og sammenholder man disse Museumsgenstande med Datidens Beretninger, er man i Stand til at danne sig et Billede af den »cæsarske Taktik«. Man vil se, at selv om Udførelsen var primitiv og Virkningerne smaa, maalt med den sidste Krigs Maalestok, saa var det dog for en stor Del de samme Principper, der gik igen i Krigsteknikken.

Naturligvis kendte man Kanoner, Brandbomber og Giftkrig, men ogsaa »Kampvognskrig« blev anvendt af Cæsars sejrende Hære. Romerne havde to Former for Panservogne: Knivhjulspanservognen og Taarnvognen. Knivhjulspanservognen var beregnet til Kamp paa aaben Mark og var meget snedigt, men grusomt indrettet. Paa Fælgene af den tunge romerske Vogns fire eller seks Hjul var vandret anbragt en halv Snes cirka een Meter lange, skarpe Knive med Æggen vendt bort fra Navet. Naar Vognen kørte, rørte Knivene ikke Jorden, men kom en af Modstanderne for nær, ramte de skarpe Knive ham, han væltede ind under dem og blev skaaret i Stykker. Vognen var vanskelig at standse, da den var godt beskyttet. Foran var den forsynet med en Mængde spidse Spyd, og iøvrigt bestod den af en lukket Kasse af svært Træ, beklædt med Metalplader, saa Besætningen var urørlig. Som Trækkraft maatte man naturligvis benytte Heste, men ogsaa disse var beskyttede, idet Vognstængerne var anbragt bag Vognen, saaledes at Hestene i Virkeligheden skubbede Køretøjet fremad. Yderligere var de dækkede af et mægtigt »Brystværn«, saa de næsten var usaarlige.

Under Cæsarhærenes Togter skabte disse Datidens Tanks, bag hvilke Fodfolket i god Dækning kunde rykke frem — i Lighed med den Taktik, man i Begyndelsen af

En engelsk Tank slaar selv Bro over en Tankfælde.

den 2. Verdenskrig yndede at benytte — mange Gange ligefrem Panik hos en ellers velorganiseret Modstander. Men de kunde kun anvendes paa Slagmarkerne; under Belejringerne, som jo var et meget vigtigt Led i den Tids Krigsførelse, var de intet værd, saa traadte Taarnvognen i Virksomhed.

Ved Hjælp af disse Vogne opnaaede Cæsars Soldater det samme, som man i Dag opnaar ved at lade Fodfolket rykke frem under Dækning af Artilleri-Spærreild, nemlig at holde Fjenden saa langt borte, at han ikke kan komme til at beskyde de fremstormende Soldater.

Taarnvognen var bygget i to Etager. Den nederste, hvorpaa de Soldater, der skulde storme Muren, var anbragt, var i Højde med Murens Overkant, og den anden Platform var nogle Meter højere oppe. Paa denne øver-

ste Platform, der var godt beskyttet af stærke Brystværn, stod Datidens Artilleri — Bliderne — hvormed Byens Forsvarere blev beskudte, saa de maatte søge Dækning. Men dermed var Vejen fri for Stormtropperne paa den nederste Platform, saa de let kunde springe over paa Muren.

Automobilets Anvendelighed som Kampmiddel blev taget op til Undersøgelse omtrent samtidig med, at dette Køretøj var begyndt at komme i Brug som Færdselsmiddel.

Allerede kort efter Aarhundredskiftet iværksatte man i England, Frankrig og Italien Forsøg med pansrede Motorvogne. Englænderne anvendte i Slutningen af Boerkrigen enkelte pansrede Vogne paa Krigsskuepladsen i Sydafrika. I 1902 optraadte franske Panservogne — konstruerede af Capt. Charron — for første Gang i Marokko.

Den engelske Vogn blev bevæbnet med 2 lette Kanoner, den franske med 1 Hotchkiss Mitrailleuse, begge havde et let pansret Karosseri uden Taarn, monteret paa et stærkt Lastvognschassis. De fik ikke stor Betydning paa Kampladserne, men viste sig meget anvendelige til Bevogtning af Forbindelseslinier og Etappeomraader.

Under Krigen imod Japan købte Rusland i 1905 en Del franske Vogne, der nu var blevet forsynede med Drejetaarn og massive Gummiringe. Disse blev indsat i Manchuriet om Vinteren, hvor de paa Grund af de daarlige Veje og det slette Føre viste sig uanvendelige og derfor i Stedet blev benyttet til Bekæmpelse af Revolutionsforsøgene i Hjemlandet.

I Østrig havde Fabrikken Daimler i Wien i 1904—05 fremstillet en Panservogn, der blev forevist den tyske og den østrigske Hærledelse. Køretøjet, der teknisk set stod paa Højde med Efterkrigstidens Konstruktioner, vakte

megen Opmærksomhed under dets Deltagelse i Kejsermanøvrerne i 1906, men ingen af Hærene mente dog at kunne antage Vognen, der havde en god Terrainbevægelighed.

I 1912 foreviste den østrigske Oberlt. Burstyn den østrigske og tyske Hærledelse en middelsvær Kampvogn — med lige saa ringe Resultat!

I 1914 blev den første moderne Tank forevist paa Berlins Stadion. Den blev set af Tusinder — og pebet ud! Opfinderen var en Mand fra Posen, Wilhelm Gobel. Gennem mange Timers utrætteligt Arbejde havde han faaet sin Idé saa vidt udformet, at han kunde prøve den første Gang. Den kravlede over en Skraaning, der var 90 Fod høj. Forsøget var lykkedes! Saa skulde den imidlertid forevises offentligt i Berlin, her skulde den overvinde en Stigning paa 30 Grader og kom halvvejs op, saa kørte den fast, den havde ikke bestaaet Prøven, og Idéen blev anset for et Fantasiprodukt saavel af den store skadefro Menneskeskare som af den uforstaaende militære Sagkundskab, der betragtede den som et Kuriosum uden Betydning for Krigen. Gobels Tank var forsynet med alt, hvad den senere Tids Tank bragte: Panseret og den hurtigtskydende Kanon, den manglede blot en Driftssikkerhed, som kunde være opnaaet, hvis Opfinderen havde faaet Lov til at arbejde videre med Idéen.

Det, der dog egentlig bragte Sagen virkelig fremad, var den Opfindelse, en Ingeniør i U. S. A. gjorde ved at forsyne tunge Traktorer og lignende Køretøjer med »Larvebaand«. Da Opfindelsen blev almindelig kendt, indsaa Ingeniører og Officerer snart den Fordel, man kunde drage af den i militært Øjemed.

Den franske General Etiènne interesserede sig stærkt

for Sagen og forelagde den for General Joffre, der lod Vaabenfabrikkerne i Saint-Chamond faa Ordre til at bygge nogle Stykker paa Prøve.

De fleste Opfindelser ligger som bekendt »i Luften«, og en engelsk Officer havde omtrent paa samme Tid faaet en lignende Idé. Efter en Mængde Vanskeligheder fik han kraftigt støttet af Churchill de engelske Myndigheder interesseret i sit Forslag, og en privat Fabrik tog fat paa at bygge det nye Kampvaaben. For at lede den tyske Spionage paa Vildspor, betegnede man overalt det Materiel, der blev bygget i den Anledning som »Tanks«, Tanke til Vand eller Benzin beregnet paa praktisk Transport. Ogsaa efter at Hemmeligheden var aabenbaret, vedblev dette Navn at hænge fast ved det nye Vaaben.

Selv om den engelske Vaabenproduktion begyndte senere end den franske, saa stod det færdige Produkt dog først klart i England og blev sendt til Frankrig for at blive indsat paa Vestfronten. Tank'ene blev imidlertid sat ind uden tilstrækkelig Forberedelse og Forstaaelse af dette nye Vaabens store Betydning. Kampvognene blev indsat i for ringe Antal og uden den nødvendige Støtte og Reserve, og det var derfor ikke muligt for Hærledelsen at udnytte den første overraskende Virkning. Overraskelsesmomentet, der er af saa stor Betydning, blev bortødslet og Mulighederne for en Afgørelse forskertset. Et halvt Aar senere blev de første Kampvogne af fransk Fabrikat indsat, men den samme Fejl blev begaaet. Den franske Hærledelse havde bestilt 800 Tanks, men ventede ikke til de alle var færdige, og indsatte dem i Kampen efterhaanden, som de kom fra Værkstederne. Først i »Tank-Slaget« ved Cambrai den 20. November 1917 blev Kampvogne anvendt i større Antal og efter de Principper, Eksperterne havde udformet — Virkningen var uomtvistelig. Havde

den tyske Generalstab nu kunnet beslutte sig til paa fuld Kraft at bygge Tanks til Foraarsoffensiven i 1918, vilde de være brudt igennem de Allieredes Linier, men ogsaa den var for konservativ, og — ifølge Ludendorff — havde Tyskland heller ikke de nødvendige Materialer til Fremstilling af Tanks i større Maalestok.

Først den 8. August 1918 kom de Allieredes næste store Angreb med Tanks. Det var endelig effektivt. Ludendorff kalder det i sine Memoirer for den tyske Hærs »sorte Dag«. Det offensive Vaaben var fundet, og Angrebet havde afgjort Krigen til Fordel for de Allierede. Ludendorff vidste om Aftenen, at Tyskland ikke kunde vinde Krigen, de tyske Soldater, der havde oplevet Tank-Angrebet vidste, at det nye Vaaben var fundet, men de Allierede, der havde fundet Vaabnet, vidste det ikke, ialtfald var de ikke klare over den Styrke, der laa i dette nye Vaaben. Følgen var, at man baade i England og Frankrig nok efter Krigen udbyggede sit Panservaaben, men ikke tillagde det saa stor Vægt i en kommende Krig. Krigstræthed og Nedrustningsbestræbelser lagde sig ogsaa hindrende i Vejen for at gaa nye Baner og anskaffe nyt og rigeligt Materiel.

Verdenskrigens Erfaringer fastslog ganske vist enkelte fundamentale Regler — nemlig for det første, at Tanks bør anvendes i samlet Formation i Slag, og for det andet, at deres Komme maa forberedes i ganske ualmindelig Hemmelighedsfuldhed. Men ududover disse to Regler var Meningerne i de forskellige deltagende Lande stærkt delte.

Datidens Tanks var i Stand til at forcere Verdenskrigens store Infanteri-Spærring: Pigtraaden og Skyttegravene og var skudsikre mod Haandvaabenild, der hidtil havde været de fremskudte Liniers Hovedkampmiddel. De første Tanks var armeret med Maskingeværer, men det nye Vaabens Udvikling foregik i et saa forrygende Tempo,

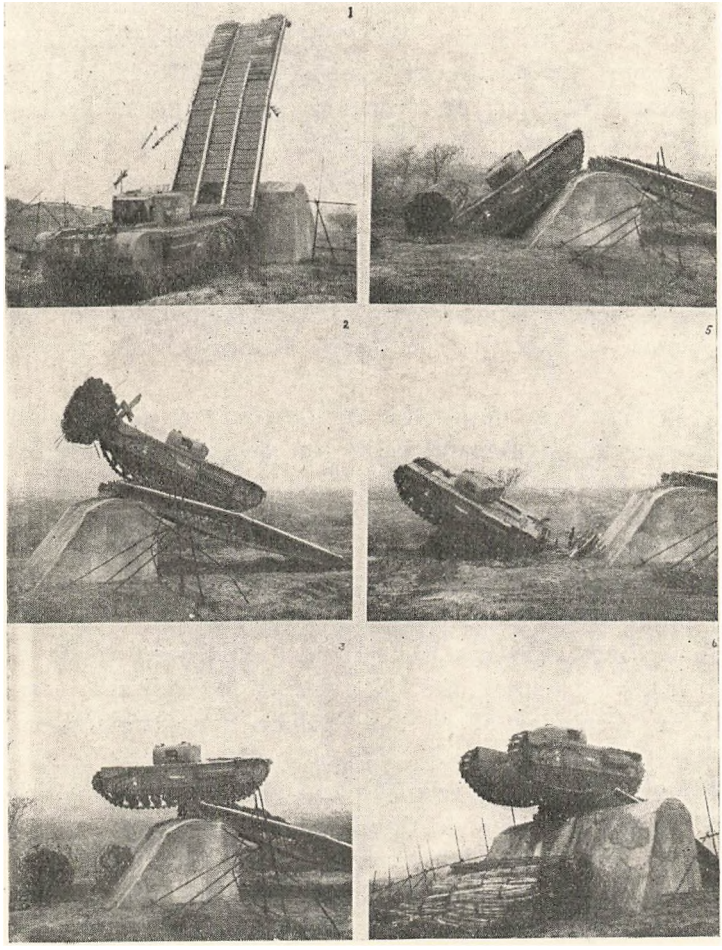
at de første Typer allerede nogle Maaneder efter deres Fremkomst var erstattet med kanonbevæbnede Modeller og »Tonnagen« steget til det tredobbelte.

I den store krigstekniske Omvurderingsperiode mellem de to store Krige var Tyskerne dem, der mest rationelt og konsekvent udnyttede den første Verdenskrigs Erfaringer baade i Luften og paa Jorden. De gik derfor ind i Krigen med et overvældende stærkt og taktisk samarbejdet Tankvaaben, der hovedsagelig bestod af en mellemsvær all-round Type, der kunde anvendes til snart sagt enhver Opgave paa Slagmarken.

De franske Strateger havde optaget den Tanke at erstatte Kavaleriet med en Hærafdeling væsentlig bestaaende af Automobiler. Dette nye Krigsorgan kaldte man først den »mekaniserede Division«, senere den »lette motoriserede Division«, og endelig den »lette mekaniserede Division«. Denne Afdeling blev første Gang gennemprøvet i 1932 og deltog endvidere i de store franske Militærmanøvrer i 1934, 1935 og senere. Frankrig forsøgte ikke at skabe en særlig Hærafdeling af Tanks. Dette Skridt vovede Tyskerne.

Mens man i England og Frankrig lod Kampvognene agere Dækning for det fremrykkende Fodfolk paa samme Maade, som man anvendte det i Cæsartidens Hære, saa udviklede Tyskland sin egen Panservaabenstaktik, idet man oprettede selvstændige Panserdivisioner, det vil sige Panser- og Kampvogne, motoriserede Styrker af Fodfolk, Artilleri og Pionerer, som var i Stand til at optræde selvstændigt.

Første Gang, man anvendte den ny Taktik, var i Polen. Her blev de tyske Kampvogne indsat i tre tæt paa hinanden følgende Bølger: 1. Bølge, der gik helt igennem Fodfolks- og Artilleristillingerne for at skabe Forvirring

Hvordan moderne Tanks arbejder.

og Uorden i de højere Stabe og søge at ødelægge Forbindelses- og Forsyningslinierne, 2. Bølge, der gik igennem Fodfolkszonen for at angribe Artilleristillingerne og

endelig den 3. Bølge, der efterfulgtes af Angrebsfodfolket, der skulde nedkæmpe de fjendtlige Maskingeværreder. Saa snart der var sket et Gennembrud eet Sted, blev Pansertropperne efterfulgt af motoriserede Tropper, der hurtigst muligt blev skudt frem for at optræde i Ryg og Flanke paa de polske Tropper.

Naar Talen er om Pansertaktik, støder man hurtigt paa Navnet de Gaulle. Allerede i 1934 var de Gaulle kendt i militære Kredse, idet han dette Aar udgav sit lille Skrift »Vers l'armée de métiers«, i hvilket han nedfælder sine Tanker og Idéer om en fransk Hverve- og Panserstødarmé.

De Gaulle er imidlertid stærkt paavirket af den vidtskuende tyske Generaloberst von Seeckt, der allerede i 1928 i sin meget værdifulde Bog »Gedanken eines Soldaten« for første Gang i store Træk opstiller en Panserhær. Men det skulde blive en Franskmand — de Gaulle — der skulde komme til at udforme von Seeckts Tanker i Detailler. Den Udformning og de Idéer, som den tyske Panserhærs Skaber, Generaloberst Guderian lagde til Grund for sin praktiske Udførelse af de Gaulles Teorier.

Paa Grundlag af en lang Række Betragtninger over, hvorfor Frankrig skulde have en Stødarmé: den militære Nødvendighed, den tekniske Udvikling og den politiske Situation, udvikler de Gaulle derefter, hvorledes denne skal være. Sammenligner man de Gaulles Panserdivisioner med een af de tyske Panserdivisioner fra 1941, saa er det slaaende, hvor nær de Gaulle har ramt det rigtige, eller rettere, hvor stærkt det tyske Panservaaben ved Krigens Udbrud var paavirket af de Gaulles Tanker.

Det er forbløffende at læse om, hvorledes de Gaulle allerede for mange Aar siden var klar over, at det gjaldt om at have motoriserede og pansrede Enheder, som ved

Overrumpling overfalder Fjenden, slaar ham og trænger bag hans Linier for at oprive Forbindelseslinierne, Træn og Forsyningskolonner. Han benægtede tilmed, at Fæstninger var uindtagelige. Al Respekt for Maginotlinien ... men den forslaar ikke, sagde de Gaulle! Bortset fra, at de Gaulle mente, at de fantastiske Beløb, der blev anvendt paa Fæstningsværkerne, bedre kunde have været anvendt paa andet Krigsmateriel, fordømte han ikke Maginotlinien, men han udtalte sin Forundring over, at man ikke ogsaa og frem for alt byggede en Maginotlinie mod Nord. Angrebet kommer i det nordøstlige Hjørne, sagde han. Naar man hører denne Stemme allerede i 1934 faktisk forudsige baade det belgiske Sammenbrud og det tyske Gennembrud ved Maas, Overrumplingen ved Oise og Ilmarchen til Paris, saa har den unægtelig nu en profetisk Klang.

Det vil føre for vidt i denne Sammenhæng at gaa mere i Detailler med den franske Reformators Synspunkter. Det maa være tilstrækkeligt at sige, at de paa de allerfleste Punkter har vist sig at svare til Virkeligheden i den sidste Krig. Og hans Bog vil formentlig for Fremtiden blive regnet for et af Militærlitteraturens klassiske Mesterværker.

Under og efter det polske Felttog var den tyske General Guderian i Stand til i Praksis at omsætte og videreudvikle de Idéer med Hensyn til Panservaabnets Anvendelse, som han i Aarene før Krigen havde offentliggjort. De af ham udarbejdede Metoder dannede Grundlaget for det tyske Panservaabens heldige Optræden under Vestfrontoffensiven. Særlig Samvirket mellem Pansertropperne og Lufttropperne og Panservaabnets operative Anvendelse havde haft hans Opmærksomhed.

I Frankrig raadede der efter Felttoget i Polen Uvished

om, hvorledes man skulde forholde sig over for den tyske Pansertaktik, man her havde set anvendt. Det er almindelig kendt, hvorledes den franske General de Gaulles Planer om en Stødarmé stødte paa stærk Modstand hos de militære Autoriteter, der udtalte, at Panservaabnet ikke kunde anvendes i et hvilketsomhelst Terrain, og at Pansertropper hverken kunde besætte eller forsvare Terrain.

Den franske Generalstabschef, der havde et fuldstændigt og rigtigt Kendskab til det tyske Panservaabens Optræden i Polen, mente, at man ikke deraf kunde drage nogen Slutninger med Hensyn til dets Optræden i Frankrig, hvor Omraadet var mindre, Forsvarsmidlerne stærkere, Terrainet bebygget og opdyrket og Afværgemulighederne bedre forberedt. Den tyske Hærledelse drog som bekendt den modsatte Slutning.

Overfor de faatallige og ikke nær saa fast organiserede polske og franske Tank-Formationer havde Tyskerne saaledes forholdsvis let Spil, trods det, at baade de polske og de franske Tanks teknisk og artilleristisk paa ingen Maade var de tyske underlegne.

Litteratur:

Kungl. Krigsvetenskaps-Akademiens Handlingar och Tidskrift.
Militært Tidsskrift.
Dansk Militært Maanedshæfte.
de Gaulle: Vers l'armée de métiers.
von Seckt: Gedanken eines Soldaten.
V. K. Sørensen: Krigens Mænd.
Per Møller: Nationernes Historie.

INDHOLD

Ansgar — hans værk og væsen. Af højskolelærer, cand. theol. Peter Riemann 101

Et ældgammelt, men stadig aktuelt Vaaben — Spionage. Af Kaptajnløjtnant V. K. Sørensen 119

Lars Wiwallius — en Eventyrer fra det 17. Aarhundrede. Af cand. mag. Gunnar Olsen 133

Stuarternes Fordrivelse og Hjemkomst. Af stud. jur. Erik Koch 162

Sverige og Norden 1809—10. Af Norman H. Hansen 171

Tanks — moderne Infanteris uundværlige Støttevaaben. Af Kaptajnløjtnant V. K. Sørensen 185

PEDERSEN & LEFEVRE KØBENHAVN V